

Latvija

Bērnu nabadzības mazināšana un sociālās iekļaušanas veicināšana Latvijā

Nacionālās politikas pētījums

Taņa Lāce,
Rīgas Stradiņa universitāte

*Atruna: šis ziņojums noteikti neatspoguļo
ne Eiropas Komisijas, ne ES dalībvalstu
viedokļus.*

2007. g. maijs

On behalf of the
European Commission
DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities

Saturs

Kopsavilkums	Error! Bookmark not defined.
1. Situācijas analīze	Error! Bookmark not defined.
1.1. Ienākumi un nabadzības risks	Error! Bookmark not defined.
1.2. Nodarbinātība ģimenēs ar bērniem un ģimenes un darba dzīves savienošana	<u>7</u>
1.3. Veselība.....	Error! Bookmark not defined.
1.4. Izglītība	Error! Bookmark not defined.
1.5. Mājoklis.....	Error! Bookmark not defined.
1.6. Droša vide.....	Error! Bookmark not defined.
1.7. Aprūpes un pakalpojumu pieejamība.....	Error! Bookmark not defined.
1.8. Vardarbība pret bērniem un diskriminācija.....	Error! Bookmark not defined.
1.9. Atkarību izraisīšu vielu lietošana	Error! Bookmark not defined.
1.10. Noziedzība.....	Error! Bookmark not defined.
1.11. Bērni ar īpašām vajadzībām	Error! Bookmark not defined.
1.12. Kultūra, sports un atpūtas iespējas	Error! Bookmark not defined.
1.13. Līdzdalība sabiedrībā	Error! Bookmark not defined.
1.14. Nepilnības datu ieguvē	18
2. Bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politika	19
2.1. Politiskais un tiesiskais ietvars.....	19
2.2. Galveno politikas jomu analīze	Error! Bookmark not defined.
3. Pārraudzības un novērtēšanas instrumenti un mehānismi	28
Bibliogrāfija	31
Pielikums	Error! Bookmark not defined.

Kopsavilkums

Līdzīgi kā citās ES dalībvalstīs demogrāfisko situāciju Latvijā raksturo sabiedrības novecošanās un zemā dzimstība. Ņemot vērā demogrāfisko situāciju Latvijā, atbalsta pilnveidošanu ģimenēm ar bērniem valdība ir noteikusi par vienu no galvenajām prioritātēm, īpaši uzsverot ģimenisko vērtību stiprināšanas nozīmi sabiedrībā.

Situācijas analīze parāda šādas galvenās problēmas attiecībā uz bērnu nabadzību un sociālo atstumtību Latvijā:

- augsts nabadzības risks īpaši vientuļo vecāku ģimenēs un ģimenēs ar trim un vairāk bērniem;
- nepietiekamas darba un ģimenes dzīves apvienošanas iespējas;
- augsts jaundzimušo mirstības un bērnu traumatisma līmenis;
- liels atskaitīto skolēnu skaits pamatskolās un profesionālās izglītības iestādēs;
- augsts bērnu un jauniešu skaits ar zemām pamatprasmēm;
- salīdzinoši augsts bērnu skaits sociālās aprūpes institūcijās;
- vardarbības izplatība pret bērniem ģimenēs un sociālās aprūpes institūcijās;
- bērnu skaita ar atkarības problēmām pieaugums;
- bērnu ar īpašām vajadzībām integrācijas problēmas vispārējās izglītības sistēmā un sabiedrībā kopumā.

Bērnu un ģimenes lietu ministrija un Labklājības ministrija ir galvenās institūcijas, kas atbildīgas par bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas jautājumu koordinēšanu nacionālā līmenī.

Lai gan nacionālā līmeņa politikā nav definēti specifiski mērķi attiecībā uz bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu, valdības noteiktās prioritātes, kā arī atsevišķu nozaru ministriju īstenotie politikas pasākumi lielākā vai mazākā mērā aptver galvenos problēmjautājumus šajā jomā.

Bērnu nabadzības mazināšanas politika galvenokārt tiek skatīta caur sociālo pabalstu un ģimenēm ar bērniem sniegtā materiālā atbalsta prizmu. Līdztekus nabadzības jautājumiem citi bērnu sociālās atstumtības riska faktori esošajās politikās tiek aptverti daudz plašākā mērogā. Tās jomas un aspekti, kas valsts politikā tiek akcentētas vairāk, ir iespējas bērnam augt ģimeniskā vidē, līdz ar to fokusējoties uz darbu ar ģimenēm krīzes situācijās un attīstot arī alternatīvās ģimenes aprūpes formas. Otrs valsts politikas deklarētais darbības virziens ir saistīts ar bērnu tiesību aizsardzību un bērnu drošības paaugstināšanu (vardarbības pret bērnu mazināšana, droša vide). Kā trešo virzienu varētu izdalīt izglītības pieejamības un kvalitātes paaugstināšanu bērniem, kā arī bērnu invalīdu integrēšanu vispārējās izglītības sistēmā un sabiedrībā.

Atsevišķās jomās iezīmējas pozitīvas tendences, apzinot problēmas, iezīmējot nepieciešamos darbības virzienus politikas plānošanas procesā, kā arī īstenojot noteiktus politikas pasākumus problēmu risināšanā.

Politiskā ietvara analīze liecina, ka galvenās problēmas nav saistītas ar tiesiskā ietvara neesamību vai nepilnībām, bet gan galvenokārt ar esošo politiku un politikas pasākumu īstenošanu praksē. Nenoliedzot īstenoto un plānoto politikas pasākumu nozīmīgumu un nepieciešamību, lielāka uzmanība būtu pievēršama preventīvo pasākumu attīstībai un pilnveidošanai, kā arī daudz mērķētāku pasākumu īstenošanai noteiktām sociālās atstumtības riskam pakļautām bērnu grupām. Kā vēl viens ieteikums politikas īstenošanas uzlabošanai būtu diferencētas pieejas izmantošana, īpaši izvērtējot reģionu, kā arī pilsētu un lauku atšķirīgās problēmas. Nacionālā politikā īstenojama pieeja – aptvert konkrētu risināmo problēmu kopumā un kopēju sistēmu ietvaros, var mazināt īstenoto pasākumu efektivitāti.

Tādējādi, lai ieguvums no ieguldītajiem resursiem būtu pēc iespējas lielāks, ir nepieciešams koncentrēt atbalstu uz noteiktām prioritātēm noteiktā laika periodā.

1 Situācijas analīze

2006. gada sākumā iedzīvotāju skaits Latvijā bija 2 miljoni 294 tūkstoši. Bērnu īpatsvars vecumā no 0-17 gadiem iedzīvotāju kopskaitā pēdējās desmitgades laikā turpina samazināties. 2005. gadā bērnu īpatsvars iedzīvotāju kopējā skaitā sastādīja 18,9%. Tikai pēdējo 3 gadu laikā iezīmējās pozitīva tendence stabilizēties dzimstības rādītājiem.

1.1. Ienākumi un nabadzības risks

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) 2005. gadā veiktā apsekojuma "Kopienas statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem" (EU-SILC) datiem nabadzības riska indekss Latvijā bija 19%. Augstāks par vidējo ES rādītāju tas bija vēl tikai četrās dalībvalstīs. Tomēr dati liecina, ka vairākās mājsaimniecību grupās nabadzības risks Latvijā bija ievērojami augstāks nekā vidēji ES valstīs, piemēram, mājsaimniecībās, kurās bērnus audzina viens no vecākiem, mājsaimniecībās, kas sastāv no laulāta pāra ar trīs un vairāk bērniem. Nabadzības risks tajās Latvijā bija trešais augstākais ES.

Analizējot dažādu demogrāfisko grupu mājsaimniecības pēc to rīcībā esošajiem ienākumiem, var secināt, ka viszemākie ienākumi vairāku gadu garumā saglabājas diviem mājsaimniecību tipiem, kas arī ir visvairāk pakļauti sociālās atstumtības riskam – tās ir mājsaimniecības, kurās bērnu audzina viens no vecākiem, kā arī ģimenes ar trīs un vairāk bērniem.

Jānorāda, ka 2005. gadā, salīdzinot ar 2004. gadu (skat. 2. tabulu), tendences saglabājās nemainīgas.

Galvenie faktori, kas iespaido mājsaimniecību ekonomiskos resursus, ir nodarbināto un apgādājamo skaita attiecība mājsaimniecībās. Tajās mājsaimniecībās, kurās nodarbināto īpatsvars ir zems, to rīcībā esošais ienākums arī ir salīdzinoši zems. Arī bērnu skaits (vecumā līdz 18 gadiem) ģimenē ir faktors, kas būtiski ietekmē tās materiālo labklājību. Pieaugot bērnu skaitam ģimenē, to rīcībā esošais ienākums samazinās. Ar vislielākajām materiālajām grūtībām ir jārēķinās daudz bērnu ģimenēm (3 un vairāk bērni), kā arī nepilnām ģimenēm, kurās viens no vecākiem audzina bērnus.

Saskaņā ar Eiropas Sociālā fonda (ESF) atbalstu veiktā pētījuma „Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums” sākotnējiem rezultātiem, nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības attiecībā uz nabadzības līmeni latviešu un citu etnisko grupu ģimeņu vidū (tika analizētas nepilnās ģimenes un ģimenes ar trīs un vairāk bērniem, kurām ir tiesības saņemt garantēto minimālā ienākuma pabalstu - GMI¹ 2007. gadā).

Satraucoši, ka Latvijā praktiski nemainās bērnu īpatsvars tajās iedzīvotāju grupās, kuru ienākumi ir zemi (skat. 3. tabulu). Lai gan Latvijā pirmo reizi 2005. gada EU-SILC aptaujas ietvaros tika ievākta informācija par nabadzības pārmantošanu no paaudzes uz paaudzi, tomēr patlaban šie dati vēl nav pieejami.

Valsts un pašvaldības nodrošina materiālu atbalstu ģimenes ar bērniem dažādu pabalstu veidā. Valsts pabalsti iedalāmi divās grupās: universāla rakstura pabalsti (ģimenes valsts pabalsts, bērna piedzimšanas pabalsts, bērna kopšanas pabalsts u.c.) un pabalsti noteiktām ģimeņu kategorijām (pabalsts bērnam invalīdam, adopcijas pabalsts, pabalsts aizbildņa pienākumu pildīšanai u.c.), bet tie tiek piešķirti neatkarīgi no ģimenes ienākumu līmeņa. Tomēr jāatzīst, ka kopumā valsts pabalsti ģimenēm ar bērniem ir zemi, īpaši jau ģimenes valsts pabalsts. Šī ziņojuma kontekstā svarīgāk ir izvērtēt pašvaldību sniegto palīdzību ģimenēm ar bērniem, jo tā ir balstīta uz ģimeņu materiālā stāvokļa novērtējumu.

No pašvaldību sociālās palīdzības saņēmējiem pēdējo piecu gadu periodā vairāk kā 30% ir bērni. Pašvaldību ienākumu testētos pabalstus 2005. gadā saņēma 39 103 ģimenes, kurās dzīvoja 78 461 bērni. No visām pabalstus saņēmušajām ģimenēm tikai 32,9% ģimeņu saņēma GMI pabalstu². GMI pabalsta apjoms vērtējams kā ļoti zems, jo 2005. gadā tas sastādīja tikai 53,3% no trūcīguma līmeņa.³

Tāpat trūcīgajām ģimenēm ar bērniem tiek piešķirti un izmaksāti arī citi pabalsti, tādi kā brīvpusdienas skolā vai bērnudārzā. Šādus pabalstus 2005. gadā saņēmuši 34 089 bērni. Vairākas pašvaldības izmaksā pabalstus bērnu izglītībai un audzināšanai, kurus 2005. gadā saņēma 44 381 bērns. Mājokļa dārdzības un ierobežotās pieejamības problēmas lielā mērā ir spiestas risināt pašvaldības, izmaksājot dzīvokļa pabalstus ģimenēm ar bērniem.

2004. gadā darbību uzsāka Uzturlīdzekļu garantijas fonds. Saskaņā ar Uzturlīdzekļu garantijas fonda administrācijas datiem 2006. gada jūlijā fonds nodrošināja ar uzturlīdzekļiem 16 642 bērnus, izmaksājot tos 11 249 vecākiem.

¹ Ar ienākumiem, kas mazāki par LVL 27 vienai personai mēnesī.

² LR Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes statistikas pārskatu kopsavilkums par 2005. gadu.

³ Ienākumu līmenis vienai personai mēnesī, lai šo personu (ģimeni) atzītu par trūcīgu.

1.2. Nodarbinātība ģimenēs ar bērniem un ģimenes un darba dzīves savienošana

Saskaņā ar EUROSTAT datiem Latvijā bērnu īpatsvars vecumā līdz 17 gadiem, kuri dzīvoja bezdarbnieku mājsaimniecībās (personu īpatsvars no 0-17 gadiem, kas dzīvo mājsaimniecībās, kurās neviens nestrādā algotu darbu) 2006. gadā bija 7,1. Laika periodā kopš 2000. gada ir novērojama šī indikatora pazemināšanās tendence (2000.gadā - 13,0).

Analizējot nodarbinātības iespējas ģimenēs ar bērniem, var identificēt vairākus ģimeņu tipus, kam ir problēmas ar iekļaušanos darba tirgū. Te var uzskaitīt:

- ģimenes ar pirmsskolas vecuma bērniem, īpaši daudz bērnu un nepilnās ģimenes;
- ģimenes, kas aprūpē slimu bērnu vai bērnu invalīdu.

Viens no faktoriem, kas ietekmē nodarbinātības iespējas, ir bērnu aprūpes pakalpojumu pieejamība. Pēdējo gadu laikā ļoti aktuāls ir kļuvis jautājums par vietu nepietiekamību bērnodārzos. 2005. gada nogalē rindā uz vietām pirmsskolas izglītības iestādēs gaidīja 15 080 pirmsskolas vecuma bērni (skat. 4. tabulu).

Dzīvajās intervijās, kas tika veiktas Eiropas Sociālā fonda finansētās nacionālās programmas „Labklājības ministrijas pētījumi”⁴ ietvaros, parādījās, ka vairumā gadījumu daudz bērnu ģimeņu mātes apmaksātu darbu nestrādā. Tas daļēji saistīts ar Latvijā izplatīto kultūras normu, ka labāk mazu bērnu pieskatīt pašai, gan arī ar reālo, praktiskās ikdienas rūpju slodzi. Pat ja viņa izvēlētos algotu nodarbinātību – finansiāli rēķinot, nopelnītais visticamāk nevarēs nosegt aukles algošanas izmaksas. Arī aprūpes iespējas pašvaldību bērnodārzos ir ierobežotas gan rindu, gan nepieciešamo finansiālo ieguldījumu dēļ (kāda māte minēja „dalības maksu” 20 Ls mēnesī, kas daudz bērnu ģimenei ir ievērojama summa). Tomēr, ja viņas ir nodarbinātas, tad maz atalgotos un mazkvalificētos darbos – piemēram, istabenes, pārdevējas. Šī situācija lielā mērā izriet no darba tirgus struktūras lauku rajonos. Daļēji tas saistīts arī ar faktu, ka karjeras veidošanu, kam nepieciešams daudz laika un enerģijas, ar daudzu bērnu aprūpi savienot ir sarežģīti.

Lai arī ģimenēm ar bērniem invalīdiem sniegtais valsts materiālais atbalsts pakāpeniski palielinās, tomēr tas ir nepietiekams, lai varētu apmaksāt bērna aprūpētāju vai izmantot aprūpes centru sniegtos pakalpojumus. Turklāt dienas aprūpes pakalpojumi bērniem invalīdiem ir neattīstīti un netiek nodrošināti visā Latvijas teritorijā. Līdz ar to vecākiem, visbiežāk bērnu mātēm, ir liegta iespēja iekļauties darba tirgū.

Latvijā bērns var sākt strādāt no 15 gadu vecuma. Jauniešu bezdarbs ir viens no aktuāliem problēmjautājumiem. Būtiski norādīt, ka vairumā gadījumu jauniešu bezdarbnieku izglītība ir līdzvērtīga vecāku iegūtajai izglītības pakāpei. Arī vakarskolēnu aptaujas rezultāti atklāj, ka vecāku iegūtajai izglītībai ir liela ietekme uz jauniešu priekšstatiem par izglītības iegūšanu – turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas visbiežāk vēlas jaunieši, kuru vecāki ieguvuši augstāko izglītību⁵.

⁴ Pētījuma “Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums” starprezultāti.

⁵ Mazizglītoto mazākumtautību jauniešu integrācija darba tirgū, Baltijas Sociālo zinātņu institūts, Rīga, 2006, 10. -11. lpp.

1.3. Veselība

Zīdaiņu mirstība ir viens no rādītājiem, kas sniedz priekšstatu par iedzīvotāju vispārējo veselības stāvokli valstī, raksturo pirms un pēcdzemdību veselības aprūpi, kā arī sociālo stāvokli valstī. 2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu ir uzlabojies zīdaiņu mirstības rādītājs, kas 2005. gadā bija 7,8 uz 1000 dzīviem dzimušiem, salīdzinājumā ar 2004. gadu - 9,4 uz 1000 dzīviem dzimušiem. Tomēr Latvijā ir augstākā zīdaiņu mirstība Eiropas Savienības dalībvalstīs.

UNICEF savā izdevumā "Progress bērniem" (2004) norāda, ka Latvija ir vienīgā valsts Eiropā, izņemot Gruziju un Krieviju, kur bērnu mirstība vecumā no 0 līdz 5 gadu vecuma netiek ievērojami samazināta kopš 1990. gada. Pēdējos gados skaitļi samazinās, kaut arī joprojām tie ir ļoti augsti salīdzinot ar citām ES valstīm.

Pozitīvi vērtējams tas, ka kopumā bērnu mirstība visās vecuma grupās samazinās (skat. 5.tabulu), bet tā joprojām ir ļoti augsta, īpaši no ārējās izcelsmes nāves cēloņiem.

2005. gadā samazinājies kopējais jaundzimušo saslimstības biežums - no 405,8 slimību gadījumiem uz 1000 dzīviem dzimušajiem bērniem 2004. gadā līdz 382 slimību gadījumiem uz 1000 dzīviem dzimušajiem bērniem 2005. gadā.

Lai arī nenozīmīgi, tomēr desmitgades laikā pakāpeniski uzlabojas bērnu un pusaudžu veselības stāvoklis (skat. 6. tabulu). Kā pozitīva tendence jāatzīmē, ka bērnu un pusaudžu īpatsvars 3.veselības grupā kopumā samazinās.⁶

Tomēr kā konstatēja Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieki⁷, mediķi konstatē pieaugošu veselības pasliktināšanos trūcīgajās ģimenēs ar bērniem, īpaši lauku trūcīgajās ģimenēs ar bērniem, kuriem salīdzinoši biežāk nekā pilsētas trūcīgajām ģimenēm ar bērniem ir ielaistas saslimšanas, jo viņiem veselības pakalpojumu saņemšanu būtiski sadārdzina transporta izdevumi uz pilsētu pie speciālistiem. Trūcīgo bērnu veselības problēmas bieži izraisa un tās saasina nelabvēlīgi sociālie apstākļi: nepilnvērtīgs uzturs, minimāla iespēja lietot vitamīnus, slikti mājokļa apstākļi (neapkurinātas, mitras telpas), rehabilitācijas iespēju trūkums, ilgstoša spriedze, nomāktība un bezizejas sajūta, dzīvojot nabadzībā.

Pirmajā vietā pēc hospitalizēto bērnu skaita ir saslimstība ar elpošanas sistēmas slimībām. Savukārt, ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbības sekas (9,7% bērnu vecumā no 0-14 un 17,6% pusaudžu) bija otrs biežākais iemesls bērnu ārstēšanai stacionāros. Šis rādītājs zināmā mērā raksturo arī nepietiekamo uzmanību, kas tiek pievērsta bērnu drošībai.

⁶ 1. veselības grupa: Veseli bērni, kuriem nav hronisku saslimšanu, novērošanas periodā var būt viegli noritošas akūtas saslimšanas; orgānu un sistēmu funkcijas bez pataloģijas, fiziskā attīstība atbilstoši vecumam.

2. veselības grupa: Bērni ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem. Akūtas saslimšanas norit ar komplikācijām, atveseļošanās periodā vērojams nogurums, paaugstināts uzbudinājums, miega traucējumi, slikta ēstgriba. Fiziskā attīstība normāla, var būt 1. pakāpes svara deficīts. Normāla neiropsihiskā attīstība vai neizteikta neiropsihiskās attīstības atpalicība.

3. veselības grupa: Bērni ar hroniskām saslimšanām kompensētā, subkompensētā vai dekompensētā veidā. Iedzimtas orgānu un sistēmu patoloģijas. Funkcionālas patoloģijas. Fiziskā attīstība normāla, svara deficīts vai liekais svars I, II pakāpē, mazs augums. Neiropsihiskā attīstība normāla vai atpalikusi.

⁷ Pētījums "Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem", LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2002

Pozitīvi arī vērtējams, ka kopumā Latvijā vērojama stabila imunizācijas līmeņa pieauguma tendence. Gandrīz pret visām vakcinācijas kalendārā noteiktajām infekcijas slimībām bērniem 2005. gadā imunizācijas līmenis ir sasniedzis vēlamo 95% vakcinācijas līmeni.

Jāatzīmē, ka bērnu un pusaudžu saslimstības ar tuberkulozi rādītājs vērtējams kā augsts (2005. gadā – 20 uz 100 000 bērniem vecumā līdz 17 gadiem). Lai gan laika periodā no 2001. gada, kad šis rādītājs bija visaugstākais, ir vērojama saslimstības samazināšanās tendence, tomēr arī 2005. gada rādītājs ir augstāks nekā saslimstības rādītāji no 1990. līdz 1997. gadam.

Pēc Veselības ministrijas datiem 2005. gadā ir samazinājusies bērniem diagnosticētie HIV infekcijas gadījumi. Diagnosticēti 8 jauni HIV infekcijas gadījumi bērniem, kas ir par 14 gadījumiem mazāk nekā 2004. gadā (2004. gadā – 22 gadījumi). Trīs bērniem 2005. gadā ir uzstādīta AIDS diagnoze, kas veido 4% no kopēja AIDS slimnieku skaita.

Lai arī abortu skaits pakāpeniski samazinās, tomēr salīdzinājumā ar citām valstīm, tas ir ļoti augsts. Uztraucoši, ka nepilngadīgo personu vidū saglabājas augsts abortu līmenis (skat. 7. tabulu).

Pēc Veselības ministrijas datiem nepilngadīgo māmiņu skaits 2005. gadā, salīdzinot ar 2003. un 2004. gadu, ir palielinājies, proti, vecumā no 15-17 gadiem ir dzemdējusi 451 pusaudze (2004. gadā - 440).

1.4. Izglītība

Šī ziņojuma kontekstā, analizējot izglītību kā vienu no sociālās atstumtības risku ietekmējošiem faktoriem, ir būtiski atzīmēt izglītības pieejamību un bērnu izglītības līmeni.

Joprojām pieaug bērnu skaits, kuri neapmeklē skolu. 2005. gadā ledzīvotāju reģistrā reģistrēti 311 661 obligātā izglītības vecuma bērni (2004. gadā – 331 942). Savukārt reģistrēti izglītības iestādēs ir 281 454 bērni (2004. gadā – 287 230), no kuriem skolu neapmeklē 2 658 obligātā izglītības vecuma bērni (2004. gadā – 2 592). Starpība starp ledzīvotāju reģistra datiem un izglītības iestāžu datiem veido apmēram 10% no attiecīgās vecuma grupas bērniem. Nav precīzas informācijas, kādu proporciju bērnu skaitā, kas neapmeklē skolu, veido bērni ar veselības traucējumiem un bērni invalīdi. Jānorāda, ka iespējamas arī reģistru datu nepilnības. Līdz ar to nav iespējams adekvāti novērtēt šī augstā īpatsvara pamatotību.

Gan vispārējā, gan profesionālā izglītībā augsts ir to skolēnu skaits, kas izglītības iestādes nepabeidz vai arī tiek no tām atskaitīti. Kā galvenie faktori minami – skolēnu nesekmība un skolas neapmeklēšana.

2005./2006. mācību gadā 1 965 skolēni beidza pamatskolu bez apliecības (2004./2005. m.g. – 2 593 skolēni) un 421 beidza vidusskolu bez atestāta (2004./2005. m.g. – 586 skolēni). Otrgadnieku skaits vispārīzglītojošajās dienās skolās 2005./2006. m.g. valstī kopā bija 8 485.

Analizējot Izglītības un zinātnes ministrijas datus, redzams, ka sākot no 2001./2002. m.g. arvien skaidrāk ir pamanāma tendence, ka visvairāk jauniešu tiek atskaitīti no skolas no 6. līdz 10. klasei. Tie parasti ir jaunieši no 12 līdz 16 gadiem vai vecāki (galvenokārt zēni), kas tādējādi būtu uzskatāma par paaugstināta riska grupu. To apstiprina arī fakts, ka šajā vecuma (klašu) grupā – no 6. līdz 9. klasei - ir visvairāk otrgadnieku un trešgadnieku.

Lielākā audzēkņu daļa profesionālās izglītības iestādēs tiek atskaitīta pirmajos divosursos: 2001. gadā tika atskaitīti 76,4 %, 2004. gadā – 71,8% no kopējā atskaitīto audzēkņu skaita. Kā norādīts 1.Darbības programmā “Cilvēkresursi un nodarbinātība” liela daļa audzēkņu profesionālās izglītības iestādēs iestājas ar vājām zināšanām (2006. gadā profesionālās izglītības iestādēs 366 audzēkņi tika uzņemti ar nepabeigtu pamatizglītību) un zemu motivāciju mācīties, liels izglītojamo īpatsvars ir no maznodrošinātām vai sociāli nelabvēlīgām ģimenēm. Ļoti liels skaits audzēkņu pārtrauc mācības, jo ģimenes un bāreņu finansiālais stāvoklis nedod iespēju dzīvot izglītības iestādes dienesta viesnīcā un segt transporta izdevumus braucieniem uz mājām. Atšķirībā no augstskolu un koledžu studentiem vidējā izglītības pakāpē kreditēšanas sistēma netiek piemērota. Profesionālās izglītības iestādēm bieži jāveic vairāk sociālu, nekā izglītojošu funkciju.

Līdzīgas problēmas ir arī personām ar zemu priekšzināšanu līmeni vai funkcionāliem traucējumiem. Pielāgotu skolu, piemērotu programmu un sociālā atbalsta trūkums liedz šīm personām iegūt darba dzīvei piemērotas zināšanas un prasmes. Šajā aspektā liela nozīme ir profesionālās orientācijas un karjeras izglītības darbam izglītības iestādēs un atbilstošas izglītības pieejamībai personām ar zemu priekšzināšanu līmeni vai funkcionāliem traucējumiem

Lielais skolēnu skaits pamatizglītības jomā, kas beiguši pamatskolu bez apliecības, rada risku, ka nākotnē šiem jauniešiem nebūs iespējas iegūt pietiekami apmaksātu darbu, līdz ar to viņi ir pakļauti nabadzības riskam un riskam tikt izslēgtiem no aktīvās sociālās dzīves. Liels skolēnu skaits ir ar zemu pamatprasmju līmeni, zemu kompetences līmeni. 2004. mācību gadā no kopējā vispārējās vidējās izglītības absolventu skaita 21,5% izglītību neturpināja, t.i. ir spiesti ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un acīmredzot ar vājām sekmēm⁸, jo nevar turpināt izglītību augstākā līmenī. Lielāks sociālās atstumtības risks ir tieši zēniem, jo viņi veidoja 59% no vispārīglītojošām dienas skolām atskaitīto skolēnu skaita. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 67,1% darbaspēka ar pamatizglītību vai nepabeigtu pamata izglītību ir vīrieši. Tas nozīmē, ka tieši vīrieši ir pakļauti riskam ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un veikt zemas kvalifikācijas darbus.

Jauniešu darba tirgus ne tuvu nav homogēns (līdzīgi kā Latvijas darba tirgus kopumā), tajā vēl joprojām ir diezgan augsts pieprasījums pēc zemi kvalificēta darbaspēka, un darba devēju uzstādītie kritēriji ietekmē jauniešu uzvedību izglītības sistēmā. Augstākā līmenī, kur tiek pieprasīta augstākā vai vidējā kvalifikācija, šo rekrutācijas kritēriju apzināšanās bieži notur jauniešus izglītības sistēmā. Turpretī zemākās kvalifikācijas darba tirgus segments veicina jauniešus pamest skolu, jo viņi jūt, ka varēs viegli iekļauties darba tirgū pat bez jebkādas izglītības vai kvalifikācijas⁹. Pašlaik darbaspēka trūkuma apstākļos, ko galvenokārt izraisisi darbaspēka migrācija uz ārvalstīm, nozīmīgi ir pieaugušas algas zemas kvalifikācijas darbiniekiem (pamatā būvniecības nozarē).

Salīdzinājumā ar 2002./2003. mācību gadu ir palielinājies to izglītības iestāžu skaits, kuras īsteno pedagoģiskās korekcijas izglītības programmas. Ja 2004./2005. mācību gadā šīs izglītības programmas tika īstenotas 67 izglītības iestādēs, tad 2006./2007. mācību gadā to skaits ir 145 izglītības iestādes. Attiecīgi ir palielinājies arī izglītojamo skaits pedagoģiskās korekcijas klasēs – no 1 058 izglītojamiem 2002./2003. mācību gadā uz 4 204 izglītojamajiem 2006./2007. mācību gadā.

⁸ ISEC dati par centralizētajiem eksāmeniem.

⁹ Mazizglītoto mazākumtautību jauniešu integrācija darba tirgū, Baltijas Sociālo zinātņu institūts, Rīga, 2006, 22. lpp.

Vakarskolas būtu uzskatāmas par līdzekli, kas ļauj apvienot mācības ar darbu, gan arī turpināt izglītību tiem cilvēkiem, kas to ir pārtraukuši. Tomēr skolu skaits, kurās ir iespējams apvienot mācības ar darbu, pakāpeniski samazinās (1999./2000. mācību gadā bija reģistrētas 38 šādas skolas, bet 2006./2007. mācību gada sākumā tikai 34).

Īpaša problēma ir čigānu (romu) bērnu iesaistīšana vispārējā izglītības procesā, kā arī pirmskolas izglītībā. Sākot no 2002./2003. mācību gada novērojama tendence samazināties čigānu (romu) bērnu skaitam, kas apmeklē vispārizglītojošas skolas – 2002./2003. m.g. – 1 591 čigānu (romu) bērns, 2003./2004. m.g. – 1 508, 2004./2005. m.g. – 1 464, 2005./2006. m.g. – 1 415 un 2006./2007. m.g. – 1410. Retos gadījumos čigānu (romu) bērni iesaistās pirmskolas izglītības procesā. Lai gan kopš 2003. gada Latvijā 5-6 gadīgo bērnu izglītošana ir obligāta, daudzi čigānu (romu) bērnu vecāki joprojām par to nav informēti. Tādējādi jau pašā izglītības sākumā čigānu (romu) bērni, nesāņemot pienācīgu sagatavošanu mācībām skolā, nonāk nevienlīdzīgā situācijā, salīdzinot ar citu tautību bērniem.

2006. gadā Latvijā vienā skolā darbojās čigānu klases un pedagoģiskās korekcijas klases. Līdz ar to īpaša uzmanība mazākumtautību bērnu izglītības jomā, pirmām kārtām būtu veltāma čigānu (romu) bērniem.

1.5. Mājoklis

Mājokļu pieejamību ģimenēm ar bērniem galvenokārt ietekmē divi faktori. Mājokļu cenas nav samērojamas ar ģimeņu ienākumiem. Problēmu saasina augstais inflācijas kāpums un mājokļu cenu pieaugums (gan īres maksas, mājokļu tirgus cenas). Otrkārt, privatizācijas rezultātā būtiski ir samazinājies pašvaldību dzīvojamais fonds. Līdz ar to, pašvaldībām samazinās iespējas sniegt maznodrošinātajiem iedzīvotājiem palīdzību saskaņā ar likumu „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”.

Kā norādīts Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izstrādātajā ziņojumā „Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2005. gadā”: „Pašreizējā dzīvokļu tirgus situācijā visneaizsargātākās ir ģimenes ar bērniem. Zemo ienākumu dēļ šādas ģimenes biežāk pakļautas riskam palikt parādā par īri vai komunālajiem maksājumiem, kuri pārsvarā tiek aprēķināti pēc dzīvokļa platības vai tajā dzīvojošo personu skaita. Ģimenēm ar bērniem mazāk kā bezbērnu pāriem pieejami hipotekārie kredīti mājokļa iegādei vai esošā mājokļa paplašināšanai un labiekārtošanai.”

Pastāv problēma saistībā ar ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām.¹⁰ Valsts un pašvaldību aktivitātes līdz šim nav devušas pozitīvus rezultātus, lai nepieļautu ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām. Tieslietu ministrijā šāda uzskaitē ir uzsākta tikai 2003. gadā, savukārt situācija par ģimeņu ar bērniem izlikšanu no dzīvojamām telpām iepriekšējos gados nav apzināta.

Savukārt NVO bērnu tiesību tīkls savā ziņojumā¹¹ norāda, ka NVO tīkls savā praksē regulāri sastopas ar gadījumiem, kad ģimenes ar bērniem tiek pārvietotas uz pilnīgi nepiemērotām telpām – bez grīdas, logiem, durvīm, apkures un ūdens, cauriem jumtiem.

¹⁰ Pētījums “Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai”, Valsts Cilvēktiesību birojs, Rīga, 2003

¹¹ “NVO bērnu tiesību tīkla ziņojums ANO par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā”, Organizācija “Glābiet bērnu”, Rīga, 2006, 61. lpp.

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem, pašvaldību sociālajās dzīvojamās mājās 2006. gadā dzīvoja 509 bērni, bet sociālajos dzīvokļos – 830 bērni. Salīdzinot ar 2005. gadu, sociālajās dzīvojamās mājās dzīvojošo bērnu skaits ir samazinājies par 9 bērniem vai 1,7%, bet sociālajos dzīvokļos dzīvojošo bērnu skaits ir samazinājies par 119 bērniem vai 14,3%.

1.6. Droša vide

Traumatisms visā Eiropā joprojām ir galvenais bērnu nāves iemesls. Latvijā traumatisms ir otrais biežākais iemesls, kādēļ bērni nokļūst slimnīcās un bērnu mirstības galvenais iemesls (skat. veselības sadaļu). Ir satraucoši, ka 2006. gadā 42,1% gadījumu traumas tiek iegūtas mājās. Bērnu transporta traumatisms Latvijā joprojām pastāv kā viena no aktuālākajām problēmām ceļu satiksmē. Lai arī 2005. gadā ceļu satiksmes negadījumos bērni cietuši salīdzinoši retāk, kā 2004. gadā, tomēr kopvērtējumā tas joprojām ir statistiski liels (2005. gadā - 588 gadījumu, 2004. gadā - 655 gadījumu). Ceļu satiksmes negadījumos visbiežāk nokļūst bērni vecumā no 10-14 gadiem, bet vismazāk traumas gūst bērni vecumā līdz 6 gadiem.

Visbiežāk bērni – pasažieri cieš ceļu satiksmes negadījumos tāpēc, ka vecāki nelieto drošības jostas un neliek to darīt arī bērniem, turklāt netiek lietoti arī speciālie bērnu sēdekļi. Kā būtiskākie riska faktori, kas ietekmē bērnu drošību uz ielām jāmin sliktā ceļu infrastruktūra (neapgaismotas ielas, gājēju pāreju trūkums, īpaši mazajās pilsētās un lauku apvidos), kā arī agresīvais braukšanas stils.

Diennakts tumšajā laikā negadījumu iemesls ir atstarojošo materiālu nelietošana. Gājēju drošības uzlabošanai Valsts policija visā Latvijā rīkoja akciju „Esi redzams”.

Latvijā no visām ES valstīm ir vislielākais ceļu satiksmes negadījumos cietušo bērnu skaits (līdz 15 gadu vecumam) – 25,6 uz 100 000 iedzīvotājiem un noslīkušo – 8,70 uz 100 000 iedzīvotājiem. Vislielākais traumu skaits ir nabadzīgākajos sabiedrības slāņos, jo nabadzīgākie bērni dzīvo vietās ar lielu satiksmes intensitāti, mājās pie ceļiem, kur ir mazāk drošu spēļu vietu.

Lai gan pēdējos gados Latvijā pašvaldības vairāk dara, lai nodrošinātu bērniem iespējas pavadīt brīvo laiku drošā un piemērotā vidē, tomēr asi izjūtams nepietiekams skaits spēļu un sporta laukumu un peldbaseinu visos Latvijas reģionos.

1.7. Aprūpes un pakalpojumu pieejamība

Sociālā riska ģimenes

Pozitīvi vērtējams, ka pakāpeniski samazinās attiecīgajā gadā uzskaitīto nelabvēlīgo ģimeņu skaits (skat. 8. tabulu). Tas ir saistīts gan ar pēdējos gados arvien vairāk uzsvērtu sociālā darba nozīmi, īpaši atbalstam darbā ģimenēm ar bērniem, gan arī pašvaldību sniegtā atbalsta palielināšanos sociālu problēmu risināšanā un alternatīvo bērna aprūpes pakalpojumu attīstību.

Aprūpe institūcijās

Aprūpi institūcijās nodrošina valsts un pašvaldību institūcijas, nevalstiskās organizācijas un privātpersonas. Visvairāk šo pakalpojumu nodrošina pašvaldības. Lai gan bērnu skaits sociālās aprūpes institūcijās saglabājas augsts, tomēr laika periodā no 2000. gada ir vērojama tendence pakāpeniski samazināties bērnu skaitam sociālās aprūpes institūcijās. Uz 2006. gada 1. janvāri bērnu institucionālās aprūpes iestādēs dzīvoja 3 011 bērni.

Latvijā sociālās aprūpes institūcijās ievietoto bērnu kopskaitā bērnu-bāreņu īpatsvars ir neliels. Tas, piemēram, 2004. un 2005. gadā nepārsniedz 4% no attiecīgajā gadā institūcijās ievietoto bērnu kopskaita. Lielāko daļu veido tie bērni, kuru vecākiem ir pārtrauktas vai atņemtas bērna aprūpes tiesības. Tas ir galvenais iemesls (apmēram 50-60% gadījumu) bērnu ievietošanai sociālās aprūpes iestādēs¹².

Kopumā palielinās to bērnu skaits, kuriem izstājoties no bērnu aprūpes iestādēm, tiek nodrošināta aprūpe ģimeniskā vidē. 2005. gadā 38,9% bērnu atgriezās pie vecākiem, bet 25,4% bērnu tika nodrošināta ģimenei alternatīva aprūpes forma (audžuģimenes, aizbildnība, adopcija).

Alternatīvās ģimenes aprūpes formas

Alternatīvā ģimenes aprūpes forma tiek nodrošināta audžuģimeņu, aizbildnības un adopcijas veidā. Alternatīvo ģimenes aprūpes formu attīstība lielā mērā ir saistīta gan ar iesaistīto speciālistu darba profesionalitāti, gan ar sabiedrībā valdošajiem stereotipiem un izpratni. Svarīgi būtu rosināt diskusijas par šiem jautājumiem ar mērķi koriģēt neadaptīvus priekšstatus par lomām ģimenē, veicinot vīriešu iesaistīšanos bērnu aprūpē, aktualizējot jautājumu par vīriešu atbildības uzņemšanos par savu veselību, kā arī veicinot uzskatus par adopciju kā par kaut ko neslēpjamu un pozitīvu¹³.

Līdz audžuģimenes aprūpes formas ieviešanai Latvijā 2004. gadā tas ir bijis ļoti neliels – 15 audžuģimenes. Sākot ar 2005. gadu, ir vērojamas audžuģimeņu skaita izmaiņas. 2006. gada jūlijā audžuģimeņu kopskaits sasniedza 230. Pēc Bērnu un ģimenes lietu ministrijas datiem 90% ģimeņu, kuras pilda audžuģimenes pienākumus, dzīvo mazajās pašvaldībās un lielākoties viens no ģimenes locekļiem nav nodarbināts un strādā savā piemājas saimniecībā. Kā viens no iemesliem tam varētu būt tas, ka lauku rajonos dzīvojošām audžuģimenēm, ir vieglāk nodrošināt audžubērnām dzīves telpu. 2005. gadā audžuģimenēs aprūpi saņēma 197 bērni.

Adopcija kā alternatīva ģimenes aprūpes forma ir izplatīta vairāk kā audžuģimenes. Līdz 2004. gadam uz ārvalstīm adoptēto bērnu skaits ievērojami pārsniedza Latvijā adoptēto bērnu skaitu. Bet 2005. gadā ievērojami samazinājās proporcija starp Latvijā un uz ārvalstīm adoptētajiem bērniem (agrāk bija vidēji 1:4, 2004.gadā 1:2, 2005. gadā gandrīz 1:1).

Pakāpeniski pieaug to bērnu skaits, kuri ir adoptēti no sociālās aprūpes iestādēm. Vienlaikus ir vērojams, ka nedaudz pieaug Latvijas adoptētāju skaits, kuri vēlas adoptēt vairāk kā vienu bērnu. 2005.gadā tādas bija 5 ģimenes, 2004. gadā tādas bija – 3 ģimenes. Tomēr tas ir nepietiekami, jo lielākajai daļai adoptējamo bērnu ir brāļi un māsas.

¹² LR Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes statistikas pārskatu kopsavilkums par 2005. gadu

¹³ Pētījums „Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte”, Latvijas Ģimenes terapiju biedrība, Rīga, 2005, 52. lpp.

Aizbildnība ir izplatītākā alternatīvā ģimenes aprūpes forma. 2005. gada beigās aizbildnībā atradās 8683 bērni. Pēdējo gadu laikā būtiskas pārmaiņas aizbildņu skaitā un aizbildnībā esošo bērnu skaitā nav novērojamas. Tomēr šiem rādītājiem ir tendence nedaudz samazināties. Tas varētu būt izskaidrojams gan ar to, ka lielāks skaits bērnu no sociālās aprūpes institūcijām tiek atgriezti ģimenēs vai arī adopcijas gadījumu skaita pieaugumu.

1.8. Vardarbība pret bērniem un diskriminācija

Kā liecina statistikas dati, kopš 2004. gada pieaug konstatēto gadījumu skaits, kad no vardarbības ir cietuši bērni. Tas izskaidrojams galvenokārt ar sabiedrības izpratnes un informētības pieaugumu par vardarbības problēmu pret bērniem, kā rezultātā iedzīvotāji sākuši aktīvāk ziņot par šādiem gadījumiem.

Visizplatītākie noziegumi, kuros 2005. gadā cietuši bērni, ir laupīšanas, zādzības, izvarošana, cietsirdība un vardarbība pret bērnu. Kopējā tendence ir palielināties bērnu skaitam, kuri cietuši noziedzīgu nodarījumu rezultātā (skat. 9. tabulu).

Kā Latvijai aktuālu problēmu var minēt vardarbības pret bērniem ģimenē izplatību. Kā liecina Centra pret vardarbību „Dardedze” 2004. gadā veiktā pētījuma „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte” dati, pastāv korelācija starp skolēnu uzrādīto vardarbību ģimenē un viņu ģimenes materiālās labklājības novērtējumiem.

Skolēni, kuri cieš no vardarbības ģimenē biežāk uzrāda, ka kāds ģimenē lieto alkoholu pārmērīgi daudz (skat. 10. tabulu). Kopumā 12,4% no aptaujātajiem skolēniem norāda, ka kāds ģimenē pārmērīgi lieto alkoholu, un visbiežāk, šajā sakarā tiek minēts tēvs (78% min tēvu).

2005. gadā sociālās rehabilitācijas pakalpojumus vardarbībā cietušajiem bērniem par valsts budžeta līdzekļiem sniedza 4 rehabilitācijas institūcijas.

2005. gadā sociālās rehabilitācijas pakalpojumi no vardarbības cietušajiem bērniem tika nodrošināti 1434 bērniem. Šos pakalpojumus dzīvesvietā saņēma vidēji 872 bērni, bet institūcijā 531 bērns. No pakalpojumu saņēmēšajiem 897 bija zēni, bet 537 - meitenes. Vislielākā pakalpojuma saņēmēju grupa 2005. gadā bija bērni vecuma grupā no 11 līdz 15 gadiem.

1.9. Atkarību izraisošu vielu lietošana

Alkoholisma un narkomānijas izplatības augstais līmenis ir ļoti aktuāla problēma ne tikai pieaugušo vidū, bet arī bērnu un jauniešu vidū.

Pieaug Narkoloģijas valsts aģentūras narkoloģiskajā dienestā reģistrēto nepilngadīgo skaits. 2005. gada beigās narkoloģiskajā dienestā reģistrēti 1026 nepilngadīgie (no 10 līdz 17 gadiem) ar alkohola, narkotisko un citu psihoaktīvo vielu lietošanas izraisītām problēmām, tas ir 371,9 uz 100 000 attiecīgā vecuma jauniešiem.

No 2005. gadā 140 pirmreizēji reģistrētajiem jauniešiem 74,3% ir zēni un 25,7% - meitenes. Analizējot pa vecuma grupām pirmreizēji reģistrētos 2005.gadā, redzams, ka lielākā daļa (78,6%) ir 15 – 17 gadu veci pusaudži (2004. g. – 74,3%). Analizējot pirmreizēji reģistrētos

nepilngadīgos pēc galvenās lietotās vielas, redzams, ka pēdējos gados izteikti mainījusies lietoto vielu struktūra. Pieaugusi vairāku narkotisko un psihotropo vielu lietošana nepilngadīgo vidū. Ja 2001. gadā pirmreizēji reģistrēto nepilngadīgo vidū narkotisko un psihotropo vielu lietošana bija 13,3% gadījumu, tad 2005. gadā jau 46,4% gadījumu.

Precīza informācija par tabakas izstrādājumu lietošanu nepilngadīgo vidū par 2005. gadu nav pieejama. Tomēr, analizējot dažādu pētījumu datus par smēķēšanu bērnu un pusaudžu vidū, var secināt, ka tabakas izstrādājumu lietošana nepilngadīgo vidū ir izplatīta, jo tos lieto aptuveni 1/3 nepilngadīgo un šim skaitam ir tendence pieaugt. Latvija atrodas to Eiropas Savienības valstu vidū, kurās ir visaugstākais smēķējošo jauniešu skaits.

Precīza statistiskā informācija par datoratkarības problēmām bērnu vidū netiek apkopota, arī visaptveroši pētījumi par šīs parādības izplatību Latvijā nav veikti. Tomēr ieskatu par šīs parādības izplatību bērnu vidū Rīgā var gūt no pētījuma „Jauno tehnoloģiju atkarību izplatība jauniešu vidū Rīgas pilsētā”, ko 2004. gadā veica Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts pēc Rīgas domes Rīgas Narkomānijas profilakses centra pasūtījuma. (Pētījumā tika aptaujāti skolēni līdz 20 gadu vecumam, tomēr dati par bērniem līdz 18 gadiem vairākos jautājumos tika izdalīti atsevišķi).

Vairāk par 4 stundām dienā pie datora pavada 11% aptaujāto, bet 6 un vairāk stundas pie datora pavada 7% respondentu. Datoratkarības risks ir vairāk izplatīts zēnu un jaunākā vecuma skolēnu vidū. Zēnu vidū gandrīz katrs piektais (19%) vidējo mācību iestāžu audzēknis Rīgā ir pieskaitāms datoratkarības riska grupai, no meitenēm attiecīgi 11%.

35% jauniešu uzskata, ka nereti labākās zāles pret depresiju, sliktu garastāvokli, nemieru ir darbošanās ar datoru (it īpaši spēļu spēlēšana). Tas varētu liecināt gan par to, ka jaunieši nesaņem pietiekamu emocionālo atbalstu ģimenē, kā arī par neattīstītiem sociālā atbalsta tīkliem sabiedrībā.

Augstāk minētā pētījumā gaitā bija izdarīts arī secinājums, ka datoratkarība var būt ļoti cieši saistīta ar azartspēļu atkarību – jaunieši, kuri vairāk vai mazāk regulāri apmeklē spēļu automātu zāles, ir vairāk to jauniešu vidū, kurus nosacīti dēvē par datoatkarības riska grupas dalībniekiem.

Lai arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pantā ir noteikts, ka bērnam nedrīkst būt pieejamas spēļu zāles un bērns nedrīkst piedalīties azartspēlēs, aptaujāto nepilngadīgo skolēnu vidū 30% tomēr ir pabijuši kādā no azartspēļu zālēm.

1.10. Noziedzība

Pēc IeM datiem Latvijā 2005. gadā bija 2 864 noziedzīgo nodarījumu skaits, kurus izdarīja nepilngadīgie. Joprojām valstī ir augsts nepilngadīgo izdarīto smago noziegumu skaits (skat. 11. tabulu). Katru otro noziegumu nepilngadīgie izdara grupās, katru trešo izdara nepilngadīgie, kuri nestrādā un nemācās, katru ceturto alkohola reibumā.

Satraucoši ir tas, ka Latvijā ir augsts ir atkārtotās noziedzības līmenis nepilngadīgo vidū. 2004. gadā atkārtotās noziedzības līmenis veidoja trešdaļu no nepilngadīgo izdarīto noziegumu kopskaita.

2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu notiesāto nepilngadīgo skaits samazinājies par 384 gadījumiem. Kā bīstama tendence jāmin tas, ka pēdējo desmit gadu laikā notiesāto nepilngadīgo vidū krasi (11 reizes) palielinājies notiesāto skaits par narkotisko vielu nelikumīgu izgatavošanu, glabāšanu un realizēšanu.

Nepilngadīgo ieslodzīto īpatsvars Latvijā 2005. gada 1.janvārī sastādīja 2,9% no ieslodzīto kopskaita, kas vērtējams negatīvi, jo šis rādītājs Latvijā ir viens no augstākiem Eiropas Savienības dalībvalstu vidū.

Nepilngadīgo ieslodzīto sociālās atstumtības risku pastiprina arī fakts, ka viņu izglītības līmenis vērtējams kā ļoti zems. Lai gan nav pieejama precīza informācija par nepilngadīgo ieslodzīto izglītības līmeni, tomēr kopējie dati par ieslodzīto izglītības līmeni lielā mērā raksturo situāciju nepilngadīgo ieslodzīto izglītības jomā. Atbilstoši Tieslietu ministrijas datiem 2005. gadā 23% ieslodzīto nebija pamatzglītības, 2% nebija sākumskolas izglītības (1.-4. klase) un 1% bija analfabēti.

Latvijā par problēmu uzskatāma ierobežotā izglītības iegūšanas iespēja apcietinājuma vietās. 2005. gadā iespēja iegūt izglītību no 15 cietumiem bija 10 cietumos. 2005. gadā apcietināto apmācībai bija licencētas un tika īstenotas pedagoģiskās korekcijas pamatzglītības un pedagoģiskās korekcijas mazākumtautību pamatzglītības programmas, pamatzglītības un mazākumtautību pamatzglītības programmas, kā arī vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena programma. 2005. gadā izglītības apgūvē tika iesaistīti 1 642 jeb 23,6% ieslodzīto.

Līdz Valsts probācijas dienesta darbības uzsākšanai faktiski netika praktizēta audzināšanas rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskā darba – izmantošana nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem. 2005. gadā Valsts probācijas dienests saņēma 77 tiesas nolēmumus par sabiedriskā darba piemērošanu, savukārt sabiedriskajiem darbiem reģistrējās 73 bērni.

Latvijā darbojas arī divas sociālās korekcijas izglītības iestādes – viena zēniem un viena meitenēm, kurās tiek ievietoti bērni ar sociālās uzvedības novirzēm, ja viņa uzvedības sociālā korekcija, viņam uzturoties dzīvesvietā, bijusi nesekmīga vai arī viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu pirms 14 gadu vecuma sasniegšanas. Sociālās korekcijas izglītības iestādē zēniem 2005. gadā uzturējās 83 bērni, savukārt iestādē meitenēm – 22 audzēknes.

1.11. Bērni ar īpašām vajadzībām

Šī ziņojuma kontekstā, izvērtējot dažādas bērnu grupas un to pakļautību sociālās atstumtības riskam, kā viena no jutīgākajām grupām jāmin bērni invalīdi.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem ir novērojama tendence pakāpeniski samazināties bērnu invalīdu skaitam. Laika periodā no 2000. līdz 2005. gadam bērnu invalīdu skaits ir samazinājies no 9502 līdz 9313.

Bērniem invalīdiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vecumā no 4 līdz 18 gadiem aprūpe tiek nodrošināta specializētajos bērnu sociālās aprūpes centros un bērnu sociālās aprūpes centru specializētajās nodaļās. Savukārt pašvaldības nodrošina bērnu invalīdu aprūpi mājās vai aprūpes sniegšanu dienas aprūpes centros. Pozitīvi vērtējama tendence

samazināties bērnu invalīdu skaitam aprūpes institūcijas un palielināties to bērnu invalīdu skaitam, kuri saņem pašvaldību sniegtos pakalpojumus dzīves vietā.

Bērniem ar speciālām vajadzībām izglītību ir iespējams iegūt speciālās izglītības iestādēs. Lai veicinātu bērnu invalīdu integrāciju sabiedrībā, būtiski ir paplašināt šo bērnu izglītības iegūšanas iespējas vispārizglītojošās skolās.

Lai veicinātu bērna integrāciju sabiedrībā un nodrošinātu izglītības pieejamību tuvu bērna dzīves vietai, 2006. gadā 89 vispārizglītojošajās izglītības iestādes realizē speciālās izglītības programmas, kurās mācās 9 376 izglītojamie ar dažāda veida speciālām vajadzībām. Šajā jomā uzlabojumi salīdzinoši ar 2004. gadu ir ļoti būtiski, jo 2004. gadā vispārizglītojošās skolās mācījās tikai 1168 bērni ar īpašām vajadzībām.

Pozitīva ir tendence samazināties bērnu ar īpašām vajadzībām skaitam mājapmācībā, kas 2005. gadā bija 1458 bērniem, bet 2006. gadā 1095 bērniem, jo tas liecina par bērnu integrāciju izglītības iestādēs.

Tomēr vēl joprojām ir zema bērnu invalīdu integrācija vispārizglītojošās skolās, kur kā galvenos ierobežojošos faktorus ir jāmin izglītības iestāžu nepieejamība izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, nepietiekamā šo bērnu agrīnā medicīniskā, pedagoģiski psiholoģiskā un sociālā diagnostika, medicīniskās palīdzības nepieejamība vispārējās izglītības iestādēs, trūkst speciālistu darbam ar šo riska grupu un ir nepietiekams mācību materiālu klāsts jauniešiem ar speciālam vajadzībām.

1.12. Kultūra, sports un atpūtas iespējas

Interesu izglītību bērniem nodrošina valsts un pašvaldību iestādes, kā arī nevalstiskās organizācijas un privātpersonas. Bezmaksas iespējas lielākoties sniedz tikai valsts un pašvaldību iestādes.

Interesu izglītības iestāžu programmās iesaistīto audzēkņu skaits ik gadu palielinās. Tajās turpina pieaugt audzēkņu skaits ar speciālām vajadzībām. Salīdzinot ar 2001./2002. mācību gadu, 2006./2007. mācību gadā šo audzēkņu skaits ir pieaudzis par 41%. Tomēr jānorāda, ka šo bērnu īpatsvars no kopējā interešu izglītībā iesaistīto bērnu skaita ir neliels, jo interešu izglītības iestādēs nav vajadzīgā aprikojuma darbam ar šīs grupas bērniem un pedagogu sagatavotība nav pietiekama.

2006. gadā Latvijā darbojās 69 pašvaldību interešu izglītības iestādes (bērnu un jauniešu centri, vides izglītības centri un tehniskās jaunrades nami), kurās strādāja 28 800 pedagogi un darbojās 78 882 audzēkņi, no tiem 2 106 bērni ar speciālām vajadzībām. Lielākā daļa bērnu – 57% ir iesaistījušies kultūrizglītības programmās, bet vismazākā bērnu aktivitāte ir jaunatnes darbs un vides izglītība – 4%. Visos Latvijas reģionos un rajonos darbojas profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestādes (mūzikas un mākslas skolas). 2005.gadā tajās kopā mācījās 23 199 audzēkņi.

Pēc pašvaldību sniegtās informācijas 2005. gadā vasaras sezonā nometnēs piedalījās vairāk nekā 20,3 tūkstoši bērnu, tai skaitā gandrīz 3 000 bērni sociālās palīdzības un integrācijas nometnēs un 500 bērni nometnēs jauniešiem ar speciālām vajadzībām. Pakāpeniski pieaug dalībnieku skaits nometnēs sociālā riska grupas bērniem.

Latvijā ir nepieciešams veicināt bērnu un jauniešu nodarbinātību un saturīgu laika pavadīšanu, jo tikai nelielai daļai bērnu ir iespējams piedalīties izglītojošās, piedzīvojumu, sporta, atpūtas un integrācijas nometnēs.

1.13. Līdzdalība sabiedrībā

Skolēnu pašpārvaldes ir viens no pilsoniskās sabiedrības līdzdalības veidiem, kas aptver visplašāko bērnu un jauniešu skaitu.

Atbilstoši Izglītības likumam skolēniem ir tiesības veidot skolēnu pašpārvaldes un lielākajā daļā skolu tās darbojas. Šīs iniciatīvas ietvaros notiek dažādi skolēnu un citu iesaistīto pušu forumi – semināri, nometnes, konferences.

Izvērtējot skolēnu pašpārvalžu darbību, paši skolēni kā galvenās problēmas norāda gan ārējas problēmas (skolas vadības attieksme, nesakārtoti normatīvie akti u.c.), gan iekšējus faktorus (skolēnu motivācijas trūkums, vadības zināšanu trūkums u.c.).

Lai atbalstītu bērnu līdzdalību viņiem svarīgu jautājumu risināšanā, ar valsts un pašvaldību atbalstu tiek organizēti Bērnu Forumi. Pamazām pieaug gan bērnu un jauniešu interešu pārstāvošo nevalstisko organizāciju, gan bērnu un jauniešu organizāciju līdzdalība politikas izstrādē un ieviešanā. Tomēr jāatzīmē, ka politikas plānošanas dokumentos šie viedokļi netiek atspoguļoti pietiekamā mērā.

1.14. Nepilnības datu ieguvē

Kā norādīts ziņojumā¹⁴ Centrālās statistikas pārvaldes biļetenā trūkst informācijas gan par ielu bērniem, ubago vai dzīvo nabadzībā un badojas, ikdienā cieš no emocionālās, fiziskās vai seksuālās vardarbības ģimenē, skolā vai sabiedrībā, nodarbojas ar prostitūciju, atrodas pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs vai pieder citām paaugstināta riska grupām. Šobrīd valsts un pašvaldību institūcijas datu bāzes veidā neveic bērnu uzskaiti par visiem tiem bērniem, kurus var nosaukt ar vienu apkopojošu nosaukumu – problēmu bērni. Tātad, nav izprotams, kā bez objektīvas, visaptverošas informācijas par patieso bērnu stāvokli Latvijā, rūpīgas tās analīzes, var izstrādāt ilgtermiņa un īstermiņa politikas projektus, programmas, rīcības plānus u.c. pasākumus bērnu stāvokļa uzlabošanai.

¹⁴ Pētījums "Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai", Valsts Cilvēktiesību birojs, Rīga, 2003, 31. lpp.

2. Bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politika

2.1. Politiskais un tiesiskais ietvars

Deklarācijas par Ministru kabineta iecerēto darbību, kas kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā nosaka galvenos valdības mērķus un uzdevumus, raksturo politiskās gribas trūkumu valdības prioritātēs iekļaut nabadzības mazināšanu. Valdība izvairās no nabadzības jēdziena lietošanas - tas šajos dokumentos tiek aizstāts ar labklājības jēdzienu. Valdības nostāju vislabāk raksturo šāds citāts: „Nabadzību var mazināt, ceļot cilvēku labklājības līmeni”. Tikai 2004. gadā abu valdību deklarācijās¹⁵ kā viens no valdības prioritārajiem uzdevumiem tika noteikta cīņa ar nabadzību.

Nabadzības mazināšanas jautājuma iekļaušanu politiskajā dienaskārtībā Latvijā sekmēja vairāki faktori: pieaugoša starptautiskās sabiedrības uzmanība ar nabadzības mazināšanu saistītu jautājumu risināšanā 90-tajos gados, kā arī valstī pastāvošās sociālās un ekonomiskās problēmas kā sekas pārejai uz tirgus ekonomiku, ko vēl vairāk pastiprināja Krievijas ekonomiskā krīze un inflācijas pieaugums 90-to gadu vidū.

Lai sekmētu nabadzības jautājumu risināšanu Latvijā, 1997. gadā Apvienoto Nāciju Attīstības programma sadarbībā ar Pasaules Banku noslēdza vienošanos ar Labklājības ministriju par atbalsta sniegšanu Nacionālās nabadzības mazināšanas stratēģijas izstrādē.

Ar starptautisko organizāciju atbalstu laika periodā no 1997. līdz 1999. gadam tika veikti visaptveroši pētījumi par nabadzības izplatību Latvijā. Pētījumu rezultāti kalpoja par pamatu Nacionālās nabadzības mazināšanas stratēģijas un politikas vadlīniju izstrādei. Tomēr līdz 2003. gadā uzsāktajai Kopējā iekļaušanas memoranda izstrādei kā obligātam nosacījumam Latvijas iestājam ES laika periodā no 2000. līdz 2003. gadam uz nabadzības mazināšanu vērstas speciālas programmas un politikas netika izstrādātas un ieviestas. Tā kā valstī nebija vienotas pieejas, ar nabadzību saistīto problēmu risināšana tika veikta ar dažādu savstarpēji nekoordinētu pasākumu palīdzību dažādu politiku un institūciju ietvaros.

Ņemot vērā demogrāfisko situāciju valstī, kā vienu galvenajām prioritātēm valdības ir izvirzījušas atbalsta uzlabošanu ģimenēm ar bērniem, īpaši uzsverot ģimenisko vērtību stiprināšanas nozīmi sabiedrībā. Nosakot valdības prioritātes, 2004. gadā izveidoto divu valdību deklarācijās par Ministru kabineta iecerēto darbību kā viens no uzdevumiem ir noteikts nabadzības un sociālās atstumtības plāna īstenošanas nodrošināšana. Lai gan formāli to var vērtēt kā politisko ietvaru nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas kontekstā, tomēr kvantitatīvi mērķi un sasniedzamie rādītāji nevienā no politikas plānošanas dokumentiem nav noteikti nedz attiecībā uz nabadzības mazināšanu valstī kopumā, nedz specifiski sasniedzamie mērķi attiecībā uz noteiktām iedzīvotāju grupām, tai skaitā - bērniem.

2006. gadā ievēlētās valdības deklarācijā par Ministru kabineta iecerēto darbību sociālās atstumtības mazināšana ir fokusēta uz pašvaldību sociālo dienestu un sociālo darbinieku atbildības jomu.

¹⁵ 2004.gada marta I.Emša vadītās valdības un 2004.gada decembra A.Kalviša vadītās valdības deklarācijas.

Lai gan valsts politikā nav noteikti konkrēti mērķi attiecībā uz bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu, gan valdības noteiktajās prioritātēs, gan dažādu ministriju īstenotajās nozaru politikās lielākā vai mazākā mērā ir aptverti nozīmīgākie problēmjautājumi.

Kā viens no faktoriem, kas radīja kompleksas pieejas trūkumu bērnu nabadzības un sociālās atstumtības problēmu risināšanā, bija institūciju un iesaistīto pušu koordinētas rīcības un sadarbības trūkums. Lai pārvarētu šīs problēmas, 2004. gadā tika pieņemts lēmums izveidot Bērnu un ģimenes lietu ministriju. Kā galvenais ministrijas uzdevums tika noteikts - valsts politikas bērnu tiesību aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību un jaunatnes jomā izstrādāšana un īstenošanas koordinēšana.

Lai gan ir izstrādāta gan koncepcija, gan rīcības plāns koncepcijas „Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004.-2013. gadam, jēdziens “bērnu nabadzība” kā tāds dokumentos iztrūkst un attiecīgi – nav arī konkrētu uzdevumu un pasākumu bērnu nabadzības mazināšanai. Bērnu nabadzības politika tiek uztverta caur sociālo pabalstu un ģimenēm noteiktā materiālā atbalsta prizmu. Atsevišķi pasākumi pozitīvi ietekmē ģimeņu materiālo stāvokli, kas savukārt varētu sekmēt bērnu nabadzības mazināšanu, piemēram, minimālās algas paaugstināšana, labvēlīga nodokļu politika ģimenēm ar bērniem, darba un ģimenes dzīves apvienošanas iespēju paaugstināšana u.c.

Līdztekus nabadzības jautājumiem citi bērnu sociālās atstumtības riska faktori esošajās politikās tiek aptverti daudz plašākā mērogā. Tās jomas un aspekti, kas valsts politikā tiek akcentētas vairāk, ir iespējas bērnam augt ģimeniskā vidē, līdz ar to fokusējoties uz darbu ar ģimenēm krīzes situācijās un attīstot arī alternatīvās ģimenes aprūpes formas. Otrs valsts politikas deklarētais darbības virziens ir saistīts ar bērnu tiesību aizsardzību un bērnu drošības paaugstināšanu (vardarbības pret bērnu mazināšana, droša vide). Kā trešo virzienu varētu izdalīt izglītības pieejamības un kvalitātes paaugstināšanu bērniem, kā arī bērnu invalīdu integrāciju vispārējās izglītības sistēmā un sabiedrībā.

Līdz šim Latvijā īstēnotajās politikās pārsvarā ir raksturīga universālas pieejas izmantošana ģimeņu ar bērniem atbalstam. Nacionālā līmenī atbalsts un pakalpojumi ģimenēm tiek piešķirti, nevērtējot viņu ienākuma līmeni. Diferencēta pieeja ģimenēm vairāk tiek izmantota pašvaldību līmenī, sociālo pakalpojumu piešķiršanu balstot uz ģimeņu vajadzību un materiālā stāvokļa izvērtējumu. Gan nacionālajā, gan pašvaldību līmenī pietrūkst mērķētas pieejas attiecībā uz nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu noteiktām augsta riska bērnu grupām (ielu bērni, bērni bāreņi, bērni invalīdi, no skolām atskaitītie bērni u.c.).

Sasniegt būtiskus uzlabojumus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā noteiktām augsta riska bērnu grupām kavē arī tas, ka lielākā daļa politikas pasākumu ir vērsti uz seku mazināšanu vai novēršanu. Politikā nepietiekama uzmanība tiek pievērsta nabadzības mazināšanas preventīvajiem pasākumiem.

Līdztekus politikas prioritāšu definēšanai un politiskā ietvara noteikšanai valdības un politikas plānotāju līmenī, arvien lielāku lomu politikās dienaskārtības jautājumu definēšanā spēlē plašsaziņas līdzekļi. Kā ļoti pozitīvs faktors jāmin pēdējā laikā uzsvērtā masu mediju pievēršanās sociāli jūtīgu jautājumu analīzei, tai skaitā, bērnu tiesību un bērnu drošības nodrošināšana. Tieši sabiedrības un plašsaziņas līdzekļu sāktās iniciatīvas ir veicinājušas valsts pārvaldes institūciju pievēršanos tādu problēmu risināšanai kā bērnu drošība internetā un pazudošu cilvēku (tai skaitā, bērnu) meklēšana. Diemžēl šobrīd valsts pārvaldes institūcijas reaģē uz seku novēršanu vai mazināšanu iepriekšminēto problēmu risināšanā, mazāk orientējoties uz mērķtiecīgu prevenciju.

Vērtējot līdzsvaru starp ģimenes un bērna tiesību aspektu, var secināt, ka Latvijas likumdošanā galvenais akcents ir uz bērna tiesībām. Piemēram, situācijā, kad vecākiem uz laiku ir bijušas apturētas vecāku tiesības, bērnam tajā laikā atrodies audžuģimenē, situācijai mainoties tiek ņemts vērā bērna viedoklis. Ja vecāki maina savu uzvedību un atgūst vecāku tiesības, tad, lai atgrieztu bērnu ģimenē, tiek noskaidrotas arī bērna vēlmes un intereses, un atgriešanās ģimenē ir iespējama ar bērna piekrišanu.

Neatkarīgi no institucionālās struktūras bērnu tiesību aizsardzības jautājumi Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas ir bijuši dažādu valsts pārvaldes institūciju atbildības lokā (Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs, Bērnu un ģimenes lietu ministrija, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija). Līdztekus valsts institūcijām bērnu tiesību ievērošanu uzraudzīja Valsts cilvēktiesību birojs izveidota Bērnu tiesību aizsardzības nodaļa. Birojs 2006. gada beigās pārveidojās par Tiesībsarga biroju.

Kā galvenās institūcijas, kas nodarbojas ar bērnu nabadzības un sociālās atstumtības jautājumu koordināciju nacionālajā līmenī, var minēt Bērnu un ģimenes lietu ministriju un Labklājības ministriju. Bērnu un ģimenes lietu ministrija šos jautājumus vairāk skata ģimenes atbalsta politikas kontekstā, īpaši pievēršoties bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem. Savukārt Labklājības ministrija kā atbildīgā par sociālās atstumtības mazināšanas politikas izstrādi un ieviešanas koordinēšanu koncentrējas uz aspektiem, kas attiecas uz sociālo palīdzību ģimenēm ar bērniem un aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumiem bērniem. Formāli ir noteikti pamatprincipi institūciju darbības koordinēšanai politikas izstrādes procesā un praksē notiek visu iesaistīto ministriju, sociālo partneru, nevalstisko organizāciju lielāka vai mazāka līdzdalības nodrošināšana. Taču līdzšinējā prakse parāda kopējas stratēģiskās pieejas trūkumu politikas plānošanā. Institūcijas vairāk balstās uz jau esošu nozaru politikas pasākumu turpināšanu un to atspoguļošanu arī pārējos citu nozaru politikas plānošanas dokumentos, tai skaitā tas attiecināms uz bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas problēmu risināšanu.

Līdztekus iepriekšminētajām ministrijām, būtiska loma ir Finanšu ministrijas īstenotajai politikai budžeta un nodokļu politikas jomā, kam ir tieša ietekme uz ģimeņu ar bērniem ienākumu līmeņa izmaiņām un līdz ar to - sociālās atstumtības mazināšanā.

Politiskā ietvara analīze liecina, ka galvenās problēmas nav saistītas ar tiesiskā ietvara neesamību vai nepilnībām, bet gan galvenokārt ar esošo politiku un politikas pasākumu īstenošanu praksē. Nenoliedzot īstenoto un plānoto politikas pasākumu nozīmīgumu un nepieciešamību, lielāka uzmanība būtu pievēršama preventīvo pasākumu attīstībai un pilnveidošanai, kā arī daudz mērķētāku pasākumu īstenošanai noteiktām sociālās atstumtības riskam pakļautām bērnu grupām. Kā vēl viens ieteikums politikas īstenošanas uzlabošanai būtu diferencētas pieejas izmantošana, īpaši izvērtējot reģionu, kā arī pilsētu un lauku atšķirīgās problēmas. Nacionālā politikā īstenotā pieeja – aptvert konkrētu risināmo problēmu kopumā un kopēju sistēmu ietvaros, var mazināt īstenoto pasākumu efektivitāti.

Tādēļ ieteicamāk būtu koncentrēties noteiktā laika periodā uz noteiktām prioritātēm, lai gūtu maksimālu ieguvumu no ieguldītājiem resursiem.

2.2. Galveno politikas jomu analīze

Politika, kas vērsta uz adekvātu ienākumu nodrošināšanu bērniem un to ģimenēm

Nozīmīgs faktors, kas ierobežo nodarbinātības iespējas ģimenēs ar bērniem, ir tādu politikas pasākumu trūkums, kas sekmē ģimenes un darba dzīves savienošanu, piemēram, iespēja izmantot elastīgu darba laiku vai strādāt daļēju laiku, ārpusģimenes bērna aprūpes dienestu/pakalpojumu pieejamība, tai skaitā, nepietiekami attīstīta ģimenei draudzīga infrastruktūra.

Līdz šim īstenotos politikas pasākumus nevar vērtēt kā mērķtiecīgu rīcību darba un ģimenes dzīves apvienošanas nodrošināšanai. Latvijā šī jautājuma iekļaušanu politiskajā dienaskārtībā ir veicinājusi ES īstenotā politika un iniciatīvas konkrētajā jomā. Tikai pēdējā laikā Latvija sāk risināt tās kļūdas, ko pieļāva deviņdesmito gadu sākumā, likvidējot bērnudārzus.

Tāpēc nepieciešams konsekventi attīstīt un paplašināt bērna aprūpes pakalpojumu klāstu ģimenēm ar bērniem (izveidojot aukļu dienestu, dienas aprūpes centrus, bērnudārzus u.tml.), aktīvāk iesaistot arī darba devējus šo pakalpojumu sniegšanā.

Atbilstoši statistikai 2003. gadā 11400 nepilngadīgi bērni nesaņēma no saviem vecākiem uzturlīdzekļus pietiekamā apmērā. Lai uzlabotu šo situāciju un nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas uzturēt bērnus visiem vecākiem, kas aprūpē bērnus vieni, pozitīvi vērtējama Bērnu un ģimenes lietu ministrijas iniciatīva Uzturlīdzekļu garantiju fonda izveidošanā. Nepilnu divarpus gadu darbības laikā, kopš darbojas Uzturlīdzekļu garantiju fonds (UGF), tā darbiniekiem sadarbībā ar tiesu izpildītājiem no uzturlīdzekļu nemaksātājiem ir izdevies atgūt jau vairāk kā pusmiljonu latu. Līdzšinējā UGF darbība ir apliecinājusi tā nepieciešamību īpaši nepilnajās ģimenēs, kas ir vienas no visvairāk sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Atzinīgi vērtējami arī BGLM un UGF iniciatīvas pilnveidojot uzturlīdzekļu piedziņas metodes un sadarbības mehānismus ar iesaistītajām institūcijām.

Izvērtējot līdzšinējo valdības politiku dažādu valsts sociālo pabalstu ģimenēm ar bērniem nodrošināšanā, jāatzīmē, ka to galvenais mērķis ir bijis demogrāfisko problēmu risināšanas mēģinājumi, nevis ģimeņu ar bērniem vai bērnu nabadzības mazināšana. Vairāk uz nabadzības mazināšanu ir orientēti pašvaldību sociālie pabalsti (īpaši pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai).

Īstenotajos un plānotajos politikas pasākumos galvenais uzsvars tiek likts uz finansiālā atbalsta palielināšanu ģimenēm, jo kopumā pašreizējie pabalsti ģimenēm ar bērniem ir zemi un nesniedz pietiekamu atbalstu situācijās, kad pazeminās ģimeņu ienākumi. Lai gan nav noliedzama sociālo pabalstu nozīme sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, izteiktais uzsvars uz dažādu pabalstu paaugstināšanu ģimenēm ar bērniem vai šo pasākumu universālais raksturs (vērsti uz ģimeni kopumā) ierobežo iespējas uzlabot tieši sociālās atstumtības riskam pakļauto ģimeņu situāciju. Šāda pasīva atbalsta īstenošana nenodrošina nabadzības un sociālās atstumtības cēloņu mazināšanu vai novēršanu.

Esošā valsts materiālā atbalsta ģimenēm ar bērniem novērtēšana un daudzo valsts sociālo pabalstu optimizācija būtu nozīmīga, lai sekmētu atbalsta sniegšanu pasākumiem, kas veicina sociālo un ekonomisko integrāciju.

Kā nozīmīgākie darba samaksas un nodokļu politikas pasākumi, kam ir vislielākā ietekme uz ģimenēm ar bērniem ar zemiem ienākumiem, minami - pakāpeniska neapliekamā minimuma un nodokļu atviegrojuma par apgādībā esošo personu paaugstināšana.

Nedz līdz šim īstenotajās politikās, nedz plānotajās politikas programmās līdz 2008. gadam netiek īstenoti un plānoti pasākumi, kas būtu vērsti nodokļu politikas pilnveidošanu, lai sasniegtu noteiktus ekonomiskus vai sociālus mērķus. Neraugoties uz to, ka Latvijā politiskajā dienaskārtībā vairākkārt ir aktualizējies jautājums par progresīvā ienākumu nodokļa ieviešanas nepieciešamību, nekādas izmaiņas šajā jomā nav notikušas un joprojām saglabājas proporcionālā ienākumu nodokļa likmes noteikšana. Tādējādi, nodokļu slogs salīdzinoši vismagāk ietekmē iedzīvotājus ar zemiem ienākumiem, kur lielu īpatsvaru sastāda ģimenes ar bērniem.

Saskaņā ar datiem par pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmējiem, tieši ģimenes ar bērniem veido vislielāko GMI pabalstu saņēmēju grupu. Atbilstoši Mājsaimniecību budžeta pētījuma datiem ģimenes ar lielāku bērnu skaitu un vientuļo vecāku ģimenes ir to iedzīvotāju grupu vidū, kas visvairāk ir pakļautas nabadzības riskam. Tādēļ nav saprotams, kādēļ GMI pabalsta apmēra pārskatīšana netiek diskutēta Nacionālajā ziņojumā par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008. gadam ietvaros vai ģimenes atbalsta politikas ietvaros.

Abiem iepriekšminētiem pasākumiem pēc būtības būtu liela nozīme ne tikai iedzīvotāju grupu ar zemiem ienākumiem nodarbinātības veicināšanā, bet arī sekmēt šo iedzīvotāju grupu izkļūšanu no nabadzības. Tomēr jānorāda, ka salīdzinoši zemā minimālā alga un neapliekamais minimums samazina šo pasākumu efektivitāti un iespēju reāli uzlabot ģimeņu ar bērniem situāciju.

Pēc būtības, neapliekamais minimums veido to ienākumu daļu, kam būtu jānodrošina resursi izdzīvošanai vismaz minimālā līmenī. Tas nozīmē, ka ienākumu daļa, kas nodrošina izdzīvošanu vismaz minimālā līmenī, nebūtu apliekama ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Latvijā neapliekamais minimums ir ļoti zems. Laika periodā no 1997. līdz 2006. gadam tā apjoms saglabājās nemainīgs. Viens no Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātajiem rādītājiem, kas raksturo personai nepieciešamo minimālo resursu apjomu mēnesī latos, ir pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozs. 2006. gada septembrī tā apjoms sasniedza LVL 118,86, kas 3,7 reizes pārsniedza mēneša neapliekamo minimumu.

Attiecībā uz subsidētajiem pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem, jāmin brīvpusdienas skolās, interešu izglītība, subsidētie transporta pakalpojumi bērniem līdz 6 gadu vecumam, bērniem invalīdiem, bāreņiem, skolniekiem u.tml.

Interešu izglītības atbalstīšana un braukšanas maksas atlaides bērniem ir vērtējamā kā pozitīvi valsts un pašvaldību politikas pasākumi, kas mazina bērnu sociālās atstumtības risku un ļauj bērnam integrēties sabiedrībā.

Līdz šim brīvpusdienas skolās tiek piešķirtas izvērtējot ģimeņu ar bērniem materiālo stāvokli. Šī pakalpojuma pieejamība ir atkarīga no pašvaldības finansiālajām iespējām no vienas puses un no tā, vai ģimenes griežas sociālās palīdzības dienestā, lai saņemtu šo pakalpojumu, no otras puses. Pozitīvi var vērtēt valdības deklarācijā noteikto prioritāro uzdevumu - ieviest brīvpusdienas sākumskolā un pamatskolā. Svarīgi, lai šis deklarācijā paustais uzdevums, tiktu īstenots praksē.

Latvija ir iesaistījusies ES atbalsta programmās piena un piena produktu piegādē izglītības iestāžu skolēniem un programmā vistrūcīgākajām personām, paredzot iespēju vienu reizi mēnesī saņemt produktus.

Būtu jāveicina skolu plašāka iesaiste programmā „Skolas piens”, lai sekmētu bērnu iespēju iegūt pilnvērtīgu un veselīgu uzturu.

Politika, kas vērsta uz nozīmīgāko pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu

Lai gan Latvijā pamatskolas izglītība ir noteikta kā obligāta, tomēr kā liecina situācijas analīze 1.4. sadaļā augsts ir to bērnu īpatsvars, kuri neapmeklē skolu, tiek no tās atskaitīti vai arī pabeidz skolu ar ļoti zemu zināšanu un prasmju līmeni. Diskutējot par obligātās vispārējās izglītības ieviešanu Latvijā, būtu svarīgi izvērtēt un rast risinājumus identificētajām problēmām pamatskolas izglītības nodrošināšanā. Pretējā gadījumā šī likumdošanas norma varētu būt formāla rakstura, pieļaujot tās pašas sistēmas kļūdas.

Apzinoties mācību iestādēm atskaitīto skolēnu problēmas bīstamību un tās sociālās un ekonomiskās sekas, ko tā izraisa, šīs problēmas risināšana ir iezīmēta kā prioritāte nacionālos politikas plānošanas dokumentos. Mūžizglītības politikas pamatnostādņēs 2007.–2013. gadam un Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2007.–2013. gadam kā viens no prioritāriem darbības virzieniem ir iezīmēta izglītības un mūžizglītības pieejamība sociālās atstumtības riska grupām, īpaši uzsverot elastīgas otrās iespējas izglītības nodrošinājumu atbilstoši vajadzībām. Šim darbības virzienam 1. darbības programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” ietvaros ir paredzēts būtisks ES struktūrfondu atbalsts 2007.–2013. gadam.

Būtiskākais sekmīgai problēmas risināšanai būtu nosprausto mērķu un uzdevumu īstenošana.

Lai gan pamata un vidējā izglītība Latvijā ir bezmaksas, tomēr izmaksas, lai sagatavotu bērnu skolai (mācību materiāli un grāmatas), salīdzinājumā ar ģimeņu ar bērniem vidējiem ienākumiem ir vērtējamas kā augstas. Īpaši smagi šo slogu izjūt ģimenes ar zemiem un vidējiem ienākumiem. Vairākkārt ir aktualizējies jautājums par bezmaksas mācību grāmatu un skolēnu darba burtiņu nodrošināšanu, kā arī skolu bibliotēku nepietiekamo apgādi ar mācību grāmatām, līdz šim konkrēti risinājumi nav rasti.

Otrs nozīmīgs jautājums ir izglītības pakalpojumu pieejamība un kvalitāte dažādos reģionos, pilsētās un laukos. Pedagoģiskā personāla trūkums ir kļuvis par akūtu izglītības sistēmas problēmu, kas raksturīga visai Latvijai. Nebūs iespējams nodrošināt bērnu izglītības līmeņa un izglītības kvalitātes paaugstināšanos, nerisīnot jautājumu par pedagogu piesaisti skolās. Te būtu jāuzsver izglītības iestāžu pedagoģiskā personāla paaudžu nomaiņa, pedagogu atalgojuma sistēma, skolu infrastruktūras kvalitāte un pieejamība bērniem invalīdiem.

Infrastruktūras uzlabošana un mūsdienīga mācību aprīkojuma, tai skaitā IKT, nodrošināšana vispārējā un īpaši profesionālajā izglītībā ir nozīmīgi gan no mācību procesa kvalitātes, gan izglītības pievilcīguma viedokļa. Skolā iegūtās prasmes un zināšanas būtiski ietekmē bērnu turpmākās darba iespējas nākotnē.

Izglītības politikā pamazām iezīmējas daudzdimensionāla pieeja un komandas darba izmantošana darbā ar bērniem, kuri pārstāv dažādas sociālās atstumtības riska grupas (bērni invalīdi, čigāni, bērni ar uzvedības traucējumiem u.c.), kas iekļauj gan darbu ar ģimeni, paredzot sociālo darbinieku, psihologu, pedagogu un ārstniecības personu sadarbību. Šī pieeja nākotnē būtu jāievieš kā ikdienas prakse nevis kā atsevišķas iniciatīvas.

Atbilstoši nacionālajai likumdošanai bērni vecumā līdz 18 gadiem saņem bezmaksas veselības aprūpes pakalpojumus, kas aptver svarīgāko veselības aprūpes pakalpojumu loku (ambulatorā aprūpe, stacionārā aprūpe, atbrīvojums no pacienta iemaksas, zobārstniecība u.tml.).

Kā galvenās problēmas trūcīgām ģimenēm ar bērniem veselības aprūpē ir jānorāda augstās medikamentu izmaksas un pakalpojumu pieejamība un kvalitāte lauku rajonos, ko apliecina arī pētījuma "Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums" starprezultāti. Kā vienīgais risinājums trūcīgām ģimenēm ar bērniem segt augstās ārstniecības pakalpojumu izmaksas ir lūgt pašvaldības sociālo dienestu palīdzību. Problēma ir tā, ka šī palīdzība ir atkarīga no katras pašvaldības ieinteresētības, finansiālajām iespējām, kā arī palīdzība var būtiski atšķirties dažādās pašvaldībās.

Kā neapmierinošs vēl joprojām ir jāvērtē augstais zīdaiņu mirstības rādītājs un saslimstības ar tuberkulozi salīdzinoši augstais līmenis bērnu vidū.

Veselības aprūpes pieejamību ģimenēm ar bērniem, īpaši ar zemiem un vidējiem ienākumiem, traucē plaši izplatītā samaksa par pakalpojumu „aploksnē”. Pēdējo divu laikā šai problēmai ir pievērsta pastiprināta sabiedrības un masu mediju uzmanība.

Tieši sabiedrības spiediens ir veicinājis mediķu asociāciju, profesionālo organizāciju iesaisti šīs problēmas apspriešanā un risinājumu meklēšanā. Pagaidām kā vienīgais risinājums neoficiālo maksājumu īpatsvara samazināšanai ārstniecības iestādēs tiek piedāvāts mediķu atalgojuma paaugstināšana. Taču jānorāda, ka risinājums nevar tikt reducēts tikai uz vienu šauru problēmas aspektu.

Veiksmīgi veselības aprūpes politikā ir vērtējama konsekventi īstenotā bērnu vakcinācijas programma, nodrošinot augstu bērnu vakcinācijas līmeni lielākajā daļā infekcijas slimību.

Ņemot vērā augsto alkohola lietošanas, narkomānijas un smēķēšanas izplatību bērnu vidū, veselības aprūpes politikā lielāka uzmanība būtu jāveltī tieši veselīga dzīvesveida popularizēšanai dažādās bērnu un jauniešu grupās. Šo problēmu risināšanā nepieciešama ciešākā starp-ministriju un dažādu nozaru institūciju sadarbība, lai nodrošinātu profilakses, izglītošanas, ārstniecības, rehabilitācijas un re-integrācijas sabiedrībā pasākumus.

Pēc neatkarības atjaunošanas pašvaldību dzīvojamā fona paplašināšanai tika atvēlēti ļoti nenozīmīgi resursi. Pēdējo piecpadsmit gadu laikā pašvaldību uzcelto dzīvojamo māju un sociālo mājokļu skaits ir nepietiekams, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu trūcīgajiem iedzīvotājiem, tai skaitā ģimenēm ar bērniem.

Trūcīgajām ģimenēm ar bērniem galvenā problēma ir segt ar mājokļu uzturēšanu saistītos izdevumus. Zināms drošības garants ģimenēm ar bērniem ir tas, ka likumdošanā ir aizliegts izlikt no dzīvokļa ģimeni ar bērniem, neierādot citu dzīvojamo platību. Tomēr ņemot vērā īres griestu atcelšanu ar 2007. gada janvāri, pašvaldību dzīvojamā fonda problēma ir vēl vairāk saasinājusies. Latvijas galvaspilsētā Rīgā šī problēmai nav tik liela negatīva ietekme uz ģimenēm ar bērniem, jo salīdzinoši neliels skaits ģimeņu dzīvo denacionalizētajos namos.

Kā viens no galvenajiem uzdevumiem mājokļu politikā nākotnē, sadarbojoties valstij un pašvaldībām, ir veicināt mājokļa pieejamību ģimenēm ar bērniem.

Politika, kas vērsta uz riskam pakļauto bērnu aprūpi un aizsardzību

Pozitīvi vērtējama ir valsts īstenotā konsekventā pieeja pārejas nodrošināšanai no institucionālās aprūpes uz alternatīvu pakalpojumu attīstību un īstenošanu ģimeniskās vides nodrošināšanā bērniem. Bērnu skaita samazināšanās sociālās aprūpes iestādēs liecina par pakāpenisku alternatīvo ģimenes aprūpes pakalpojumu attīstību. Arvien biežāk bāriņtiesas (pagasttiesas) ievieto bez vecāku gādības palikušos bērnus audžuģimenēs. Vienlaikus ir izdevies panākt, ka arī bez vecāku gādības palikušus bērnus līdz gada vecumam sāk ievietot audžuģimenēs, nevis valsts finansētajos bērnu sociālās aprūpes centros. Tādējādi bērnam tiek nodrošinātas iespējas augt ģimeniskā vidē, nevis iestādē, kas ir īpaši nozīmīgi bērna turpmākajai attīstībai.

Galvenā uzmanība šajā jomā būtu veltāma diviem darbības virzieniem. Pirmkārt, sabiedrības informēšanai un skaidrojošam darbam par atbalsta sniegšanu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kļūstot par adoptētāju, audžuģimeni, aizbildni, uzticības personu vai atbalsta ģimeni. Kā otrs darbības virziens minams, ārpusģimenes aprūpes sistēmas koordinācijas uzlabošana starp valsts, pašvaldību institūcijām, NVO un pašvaldības sociālo darbinieku izglītošana un metodiskā atbalsta sniegšana, lai nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu un atbalstu gan potenciāliem, gan esošiem klientiem.

Satraucoši ir atklātie vardarbības gadījumi sociālās aprūpes institūcijās, īpaši bērniem ar garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem. Kā valsts, tā tiesībsargājošām institūcijām būtu jāveic skaidrojošs darbs visās institūcijās un jāuzlabo šo bērnu drošība un aizsardzība pret vardarbību sociālās aprūpes institūcijās, kā arī iespējas meklēt palīdzību vajadzības gadījumā.

Nepieciešams veidot sadarbību ar alkohola/narkotikas rehabilitāciju programmām, jo ir skaidrs, ka ir saistība starp vecāku pārmērīgu alkohola lietošanu un vardarbību pret bērniem un citiem ģimenes locekļiem. Ļoti svarīgi, lai alkohola/narkotikas rehabilitācijas iespējas būtu plaši pieejamas.

Attīstoties IT tehnoloģijām un paaugstinoties to pieejamībai bērnu un jauniešu vidū, ir aktualizējies jautājums par bērnu drošību internetā. 2006. gadā plašsaziņas līdzekļu veiktās akcijas rezultātā valsts pārvaldes institūcijas (Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts un Bērnu un ģimenes lietu ministrija) ir uzsākušas sociālo kampaņu par bērnu drošību internetā. Pozitīvi vērtējama valdības atbalstīta iniciatīva kriminālbildības noteikšanai par nepilngadīgo pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās neatkarīgi no tā, kādā veidā piedāvājums izteikts, izdarot grozījumus Krimināllikumā. Šajā sakarā lielāka uzmanība būtu veltāma sabiedrības un īpaši - pašu bērnu izglītošanai.

Latvijā uzmanība tādai sociālai problēmai kā ielas bērnu skaita pieaugums tiek pievērsta periodiski. Faktiskais ielas bērnu skaits nav zināms. Nelielu priekšstatu var iegūt, analizējot datus par bērniem, kas neapmeklē skolu vai izmanto patversmju un naktspatversmju pakalpojumus. Taču par daļu no ielas bērniem informācija neparādās nekādos reģistros vai datu avotos.

Valstī nav vienotas politikas, kā strādāt ar ielu bērniem. Šo jautājumu risināšana ir nodota pašvaldību ziņā. Šī problēma pašvaldībās vairāk tiek risināta, nodrošinot patversmju un nakts patversmju pakalpojumus, kā arī sociālā dienesta darbiniekiem sadarbojoties ar tiesībsargājošām institūcijām un bāriņtiesām.

Ar starptautisku fondu un programmu atbalstu ielas bērnu problēmu risināšanā Latvijā aktīvi iesaistās nevalstiskais sektors, nodrošinot situācijas izpēti un pakalpojumu sniegšanu, kā arī izveidojot nevalstisko organizāciju sadarbības tīklu šīs problēmas risināšanai¹⁶.

Šīs problēmas risināšanai būtu jāpilnveido valsts, pašvaldību, nevalstisko organizāciju un tiesībsargājošo institūciju sadarbības tīkli.

Pieejamība sportam bērniem un jauniešiem, īpaši izceļot bērnus ar īpašām vajadzībām, ir iezīmēta Sporta politikas pamatnostādņēs 2004.-2009. gadam, kā arī noteikta kā viena no bērnu tiesībām nacionālajā likumdošanā (Sporta likums, Izglītības likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums u.c.). Atbalsts bērnu un jauniešu sporta un rekreācijas infrastruktūras projektu īstenošanai tiek sniegts valsts budžeta programmas ietvaros. Pozitīvi vērtējama BGLM iniciatīvas bērnu rotaļu un attīstības centru, rotaļu un sporta laukumu attīstībai, vides pielāgošanai sporta aktivitāšu nodrošināšanai jauniešiem, taču tas tiek īstenots atsevišķu projektu veidā, nevis kā regulāra politikas iniciatīva. Pašvaldību līmenī atbalsts sporta un rekreācijas pasākumiem ir atkarīgs galvenokārt no pašvaldības finanšu iespējām. Līdz ar to šajā jomā ir vērojamas reģionālās atšķirības gan pakalpojumu pieejamības ziņā, gan pakalpojuma klāsta un kvalitātes ziņā.

Pozitīvi vērtējams, ka politikas pamatnostādņēs „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts” kā viens darbības virziens ir noteikta kultūras un kultūrizglītības lomas pastiprināšana sociālās nevienlīdzības un nabadzības mazināšanā. Uzsvērta ir kultūras pieejamība bērniem un jauniešiem, īpaši bērniem ar īpašām vajadzībām.

Par bērnu diskriminācijas ierobežošanu tiek runāts vispārējās iecietības veicināšanas kontekstā, kur līdztekus citiem diskriminācijas faktoriem ir norādīti arī sociālie apstākļi. Taču specifiski pasākumi šī diskriminācijas veida mazināšanai netiek paredzēti, galvenokārt koncentrējoties uz neiecietības mazināšanu pret dažādām etniskajām un reliģiskajām grupām.

Izvērtējot politikas plānošanas dokumentus (pamatnostādnes, stratēģijas, programmas) un tiesību aktus sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu aizsardzības jomā, jāsecina, ka tie aptver lielākā vai mazākā mērā visus sociālās atstumtības riska aspektus¹⁷. Tomēr jānorāda, ka viena no lielākajām problēmām ir adekvāta resursu nodrošināšana plānoto aktivitāšu īstenošanai.

¹⁶ Asociācija ielas bērniem

¹⁷ Ieslodzīto izglītības politikas pamatnostādnes 2006.-2010.gadam, Rīcības plāns invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas pamatnostādņu 2005.-2015.gadam īstenošanai, programma „Čigāni Latvijā 2007-2009”, Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles valsts programma 2005.-2008. gadam u.c.

3. Pārraudzības un novērtēšanas instrumenti un mehānismi

Latvijā nav vienotas politikas bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai, tādēļ acīmredzami nevar runāt par vienotu politikas monitoringu un novērtēšanu.

Tā kā nav vienotas politikas attiecīgajā jomā, daļēji šo jautājumu monitorings tiek īstenots caur Nacionālā ziņojuma par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008. gadam uzraudzības mehānismu un daļēji to dara arī Bērnu un ģimenes lietu ministrija savas kompetences ietvaros. Ziņojumu izstrāde par politikas izstrādi, pārraudzību un novērtēšanu tiek izmantota kā galvenais monitoringa instruments. Katra iepriekšminētā ministrija sagatavo ziņojumus reizi gadā. Jānorāda, ka daļēji šajos ziņojumos iekļautā informācija pārklājas.

Bērnu un ģimenes lietu ministrija sagatavo ikgadējos ziņojumus par Bērnu stāvokli Latvijā, tomēr bērnu nabadzība nav šo ziņojumu uzmanības centrā. Savukārt Labklājības ministrija, kas ir atbildīgā par sociālās iekļaušanas politikas koordināciju Latvijā, atbilstoši Nacionālajā ziņojumā par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008. gadam izvirzītajiem uzdevumiem, sagatavo ziņojumus, kuros atspoguļota ziņojumā iekļauto uzdevumu izpilde, kas attiecas uz Plānā iekļautajiem sociālās atstumtības jautājumiem, tais skaitā arī tiktāl, ciktāl plānā izvirzītie politikas pasākumi attiecas uz bērniem.

Nacionālajā ziņojumā par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008. gadam piedāvātais monitoringa mehānisms, salīdzinot ar Nacionālajā rīcības plānā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam paredzēto monitoringa sistēmu, nav būtiski mainījies.

Pašreizējais monitoringa modelis paredz ieviešanas ziņojumu izstrādi, kas balstās uz iesaistīto pušu sniegtās informācijas apkopošanu. Process kopumā balstās tikai uz ziņojumu sagatavošanu un informācijas apmaiņu. Pēc būtības, šāda institucionāla sistēma kalpo vairāk kā informācijas izplatīšanas kanāls starp valsts pārvaldes iestādēm un citām iesaistītajām pusēm, bet aktīva līdzdalība procesā šādā modelī faktiski tiek aizstāta ar pasīvu novērotāja statusu.

Tomēr varētu runāt arī par zināmām izmaiņām pozitīvā virzienā pašas monitoringa komitejas attieksmes un ieinteresētības pieaugumā par sociālās atstumtības jautājumiem.

Ar Labklājības ministrijas 2007. gada februāra rīkojumu tika izveidota Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja. Komiteja tika izveidota uz iepriekšējās - Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai īstenošanas pārraudzības komitejas-bāzes. Labklājības ministrija veica iepriekšējās komitejas locekļu aptauju, un pēc izsūtītās anketas rezultātiem tika secināts, ka komitejas locekļi vēlētos saņemt vairāk informācijas par dažādiem labās prakses piemēriem sociālās iekļaušanas jomā gan Latvijā, gan ES dalībvalstīs. Tāpat liela interese tika izteikta par nabadzības un sociālās atstumtības indikatoriem, par veiktiem pētījumiem Latvijā un ES sociālās iekļaušanas jomā, kā arī Eiropas Komisijas izstrādātajiem dokumentiem par nabadzības un sociālās atstumtības situāciju Latvijā un ES dalībvalstīs u.c. Līdz ar to, ņemot vērā visu iesaistīto pušu vēlmes un intereses, jaunās komitejas ietvaros tiks mēģināts aptvert interesējošos jautājumus, vairāk atvēlot laiku arī savstarpējām diskusijām.

Minētās komitejas sastāvā ir iekļauti pārstāvji no gandrīz visām ministrijām, kā arī pārstāvji no reģionālajām attīstības aģentūrām, pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām, Centrālās statistikas pārvaldes, Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas, Valsts policijas, Galvenās

Kārtības policijas pārvaldes, kā arī sociālie partneri. Komitejas sēdes notiks vismaz reizi ceturksnī un nepieciešamības gadījumā tiks rīkotas ārkārtas sēdes

Tāpēc būtiski būtu Komitejā aktualizēt jautājumu par to bērnu stāvokli, kas saskārušies ar nabadzību un sociālo atstumtību.

Jāatzīmē, ka esošie monitoringa mehānismi ir nepilnīgi, lai vispusīgi atspoguļotu stāvokli bērnu nabadzības un sociālas atstumtības jomā. Pēc būtības, vienotas politikas trūkums bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā, kā arī monitoringa sistēmas apraksts ļauj secināt, ka ministrijas turpina darboties neatkarīgi savas kompetences ietvaros, turklāt netiek ieviesta kompleksa pieeja politikas monitoringā un novērtēšanā.

Attiecībā uz bērnu nabadzības mazināšanu Latvija nav izvirzījusi ne noteiktus kvantificējamus mērķus, nedz noteikusi konkrētu pasākumu ieviešanas laika grafiku un iezīmējusi tam nepieciešamos resursus. Tas pieļauj ziņojumus vairāk balstīt uz datu apkopošanu (pie tam tikai daļu no datiem, kurus būtu nepieciešams analizēt) un situācijas aprakstu, nevis uz īstenoto politiku novērtēšanu.

Trūkst pētījumu, kas būtu tieši vērsti tieši uz bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas pasākumu izvērtēšanu. Taču pēdējo gadu laikā ir veikti pētījumi par sociālās atstumtības problēmām bērniem un ģimenēm ar bērniem: par vardarbību pret bērniem ģimenēs un sabiedrībā, par atkarības vielu lietošanas izplatību bērnu un jauniešu vidū, par minoritāšu jauniešu integrācijas problēmām darba tirgū, kā arī par dažādiem veselības aspektiem un veselīgu dzīvesveidu bērnu un jauniešu vidū. Jānorāda, ka arī esošajos politikas plānošanas dokumentos nav paredzēta pētījumu veikšanu par bērnu nabadzību.

2003.gada novembrī Bērnu un ģimenes lietu ministrija izveidoja Bērnu padomi, kas veic konsultatīvas funkcijas. Padomē var iesaistīties bērni vecumā no 14-18 gadiem, kas mācās skolās vai pārstāv bērnu sabiedriskās organizācijas. Visaktīvāk padomes darbs norit ziņojuma par ANO 1989. gada konvencijas par bērnu tiesībām izpildi Latvijas Republikā izstrādes laikā. Diemžēl pēdējā Bērnu padomes sēde notika 2005. gada aprīlī. Tādēļ, būtu nepieciešams aktivizēt Bērnu padomes darbu, nodrošinot bērnu iesaistīšanos un daudz aktīvāku līdzdalību bērniem aktuālu problēmu risināšanā.

Izvērtējot valdības izstrādātos monitoringa ziņojumus, jānorāda, ka vienā no ziņojumiem ir norādīta bērnu viedokļa nepietiekama atspoguļošana. Taču tajā nav skaidri norādīts, kādā veidā bērnu viedoklis tiek apzināts un kā tas tiek ņemts vērā gan plānojot jaunas politikas un pasākumus, gan novērtējot esošās programmas. Var pieņemt, ka daļēji šis viedoklis tiek apzināts ar Jaunatnes iniciatīvu centra vai Bērnu padomes, vai bērnu intereses pārstāvošu nevalstisko organizāciju starpniecību, kas piedalās politikas plānošanā, taču, šai viedokļa apzināšanai un bērnu iesaistei būtu jābūt redzamākai.

2003.gadā Cilvēktiesību aizsardzības birojs veica pētījumu „*Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai*”, kurā tika analizēts bērnu stāvoklis Latvijā un identificētas problēmas saistībā ar bērnu tiesību ievērošanu. Kā viena no rekomendācijām,¹⁸ kas ir nozīmīga šī ziņojuma kontekstā, jānorāda: “Apzināt ģimenes un bērna reālo situāciju, veicināt ģimenes un bērna materiālā stāvokļa uzlabošanu, sniegt palīdzību un atbalstu ģimenēm ar bērniem, kurām ir nepietiekami ienākumi bērnu uzturēšanai un attīstībai (trūcīgas

¹⁸ Pētījums “Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai”, Valsts Cilvēktiesību birojs, Rīga, 2003, 64. lpp.

ģimenes, maznodrošinātas ģimenes, nepilnas ģimenes, jaunas ģimenes u.c.), ģimenēm ar bērniem, kad viens no vecākiem ilgstoši slimo vai ir invalīds, ir alkohola vai psihotropo vielu lietotājs, kad māte atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kad ģimenē ir bērns invalīds vai bērns ar īpašām vajadzībām u.c.”

Cilvēktiesību birojs arī uzsvēra nepieciešamību sekmēt valsts un pašvaldību iestāžu un sabiedrisko organizāciju sadarbību, īstenojot preventīvo darbu ar bērniem un ģimenēm.

Latvijas valdība ir sagatavojusi divus ziņojuma par ANO 1989. gada konvencijas par bērnu tiesībām izpildi Latvijas Republikā.

Līdztekus iepriekšminētajām valdības monitoringa aktivitātēm bērnu stāvokļa novērtēšanai Latvijā, ko īsteno valsts pārvaldes institūcijas, ir vairākas nevalstiskās organizācijas, kam ir pieredze valdības izstrādātajiem ziņojumiem alternatīvu ziņojumu izstrādē par bērnu stāvokli Latvijā.

Kopš 1992.gada ir nodibinājušās un attīstījušās daudzas nevalstiskās organizācijas, kas darbojas bērnu un ģimeņu ar bērniem interešu un vajadzību pārstāvniecības un aizsardzības jomā. Šī ziņojuma izstrādes laikā pastāvēja vairāki simti šādu organizāciju. Aktīvi darbojas sekojošas organizācijas: Latvijas Bērnu fonds, “Glābiet bērnus”, UNICEF Nacionālā komiteja Latvijas Republikā, Asociācija ielas bērniem, Latvijas Sarkanais Krusts, Daudzbērnu ģimeņu apvienība, Pestīšanas armijas sociālās palīdzības centrs, Asociācija “Papardes zieds”, Latvijas Bāreņu apvienība, Misija -”Pakāpieni”, vairāki krīzes centri un citas organizācijas.

Viena no organizācijām - “Glābiet bērnus”- kā arī NVO/UNICEF tīkls bērniem aktīvi iesaistās informācijas apkopošanā un ziņojumu par bērnu stāvokli Latvijā sagatavošanā. “Glābiet bērnus” ir sagatavojusi alternatīvu ziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijai par bērnu tiesību izpildi Latvijā, kā arī ziņojumu par situāciju šajā jomā, kas balstīts uz bērnu izteikto viedokli un pašu bērnu iezīmētajām problēmām. Arī 2006.gadā “Glābiet bērnus” ir sagatavojusi ziņojumu, balstoties uz bērnu izteikto viedokļu un identificēto problēmu apkopojumu un analīzi.¹⁹

Izvērtējot esošo bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politikas monitoringa mehānismu, jānorāda, ka tas ir fragmentārs un nenodrošina pietiekamu iesaistīto institūciju darba koordināciju. Tādēļ būtu nepieciešams attīstīt vienotu, visaptverošu monitoringa sistēmu, kā arī uzsākt un veikt regulāru bērnu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politikas novērtēšanu pašreizējo ministriju izstrādāto ziņojumu vietā, kas aptver tikai informāciju par esošo pasākumu īstenošanas gaitu.

¹⁹ “Latvijas bērnu ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par ANO konvencijas par bērna tiesībām izpildi valstī”, organizācija „Glābiet Bērnus”, Rīga, 2006

Bibliogrāfija

„Bērnu tiesību aizsardzības stāvoklis Latvijā un pasākumi tā uzlabošanai”, Valsts Cilvēktiesību birojs, Rīga, 2003.

„Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums”, LU Filozofijas un socioloģijas institūts, Rīga, 2007.

Basic policy for the Education of Convicts for 2006-2010, *The Roma in Latvia 2007-2009*.

Children in Latvia, Statistical Data collection, Central Statistical Bureau of Latvia, Riga, 2006.

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013. gadam

Jaunatnes politikas valsts programma 2005.- 2009. gadam

Koncepcija “Ģimenes valsts politika”

Labklājības ministrija, informatīvais ziņojums „Latvijas Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam īstenošanas gaita 2004.gadā”

“Latvijas bērnu ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par ANO konvencijas par bērna tiesībām izpildi valstī”, Organizācija „Glābiet Bērnus”, Rīga, 2006.

Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam

Nacionālais ziņojums par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008. gadam

Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte, Centrs pret vardarbību “Dardedze”, Rīga, 2004.

Laulību šķiršanas, laulību noturības un dzimstības veicinošo faktoru izpēte, Latvijas Ģimenes terapiju biedrība, Rīga, 2005.

Likums ‘Bērnu tiesību aizsardzības likums’.

Likums ‘Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums’

Lukašinska Inga „Ielas bērni Latvijā; problēmas un risinājumi”, Rīga, 2002.

„Mazizglītoto mazākumtautību jauniešu integrācija darba tirgū”, Baltijas Sociālo zinātņu institūts, Rīga, 2006.

Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013. gadam

Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles valsts programma 2005.-2008. gadam

Nacionālā programma iecietības veicināšanai

„NVO bērnu tiesību tīkla ziņojums ANO par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā”, Organizācija “Glābiet bērnu”, Rīga, 2006.

Pamatnostādnes “Bērniem piemērota Latvija (2004. - 2015.)

Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2003. gadā, Bērnu un ģimenes lietu ministrija, Rīga, 2006.

Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2004. gadā, Bērnu un ģimenes lietu ministrija, Rīga, 2006.

Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2005. gadā, Bērnu un ģimenes lietu ministrija, Rīga, 2006.

Periodic Report on the Implementation of the UN 1989 Convention of the Rights of the Child by the Republic of Latvia during the Period from 2001 until March 2004.

“Report of Latvian NGO Children’s Rights Network to United Nations on Situation of Protection of Children’s Rights in Latvia”, Latvian Save the Children Independent Child’s Ombudsman, Riga, 2006.

Rīcības plāns invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005.-2015. gadam

Rīcības plāns koncepcijas “Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004.-2013. gadam

Sociālais ziņojums par 2004.-2005. gadu, Latvijas Republikas Labklājības ministrija, Rīga, 2006.

Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem, LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2002.

Statistical Yearbook of Latvia 2006, Central Statistical Bureau of Latvia, Riga, 2006.

Sporta politikas pamatnostādnes 2004.-2009. gadam

“Summary of the Monitoring Survey on Achieving the National Health Strategy Goals”, State Agency “National Health Agency”, Riga, 2005.

Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam

Valsts programma bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2005. gadam

Valsts programma bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2006. gadam

Valsts programma bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2007. gadam

Valsts programma «Čigāni (romi) Latvijā» 2007. — 2009.

Tīmekļa vietnes:

<http://www.lm.gov.lv>

<http://www.bm.gov.lv>

<http://www.ugf.gov.lv>

<http://www.mk.gov.lv>

<http://www.csb.lv>

<http://petijumi.mk.gov.lv>

<http://www.tm.gov.lv>

<http://www.integracija.gov.lv>

<http://www.rnc-rtb.lv>

<http://www.politika.lv>

<http://www.ielasberni.lv>

Pielikums

1. tabula
Nabadzības riska indekss 2004.gadā
 (procentos)

	60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju
VISAS MĀJSAIMNIECĪBAS	19
Tai skaitā:	
Mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	19
Tai skaitā:	
Nepilna ģimene ar 1 vai vairākiem apgādībā esošiem bērniem	41
2 pieaugušie, 1 apgādībā esošs bērns	11
2 pieaugušie, 2 apgādībā esoši bērni	17
2 pieaugušie, 3 un vairāk apgādībā esoši bērni	32
Citas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	19

Datu avots: CSB dati

2. tabula
Rīcībā esošais naudas ienākums atkarībā no mājsaimniecības sastāva 2004. gadā

	Latos uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī
Mājsaimniecības tipi:	
Viena persona	113,03
Viens pieaugušais ar bērniem	76,18
Pāris bez bērniem	123,10
Pāris ar bērniem	96,43
Pārējās mājsaimniecības ar bērniem	79,19
Mājsaimniecības pēc bērnu skaita:	
1 bērns	114,16
2 bērni	92,37
3 un vairāk bērni	53,23

Datu avots: CSB dati

3. tabula
Ienākumu un mājsaimniecības locekļu kopējā skaita sadalījums
kvintīļu grupās 2004.gadā (procentos)

	Rīcībā esošais naudas ienākums	Personu skaits mājsaimniecībās	Bērnu skaits mājsaimniecībās
Pavisam	100	100	100
tai skaitā pa rīcībā esošā ienākuma kvintīļu grupām			
1. (zemākā) kvintīle	8,1	23,7	35,8
2. kvintīle	11,6	18,1	16,8
3. kvintīle	15,7	19,4	16,7
4. kvintīle	24,0	21,1	20,4
5. (augstākā) kvintīle	40,6	17,7	10,3

Datu avots: CSB dati

4. tabula
Pirmsskolas vecuma bērnu kopējais skaits rindā uz vietām izglītības iestādēs
(absol. skaitļos)

Gads	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Bērnu skaits	6 178	6 041	6 119	7 254	10 659	17 081	15 080

Datu avots: Izglītības un zinātnes ministrijas dati.

5. tabula
Mirstība pēc nāves cēloņiem dažādās vecuma grupās

	Vecuma grupas (gadi))								
	0-4			5-14			15-19		
	1995	2004	2005	1995	2004	2005	1995	2004	2005
Mirušie tai skaitā pēc nāves cēloņiem	503	228	204	180	67	70	197	125	103
audzēji	19	5	2	20	10	11	15	10	8
nervu sistēmas slimības	8	5	5	6	10	7	3	8	9
elpošanas sistēmas slimības	26	4	8	8	2	2	1	4	2
ārējās izcelsmes nāves cēloņi	67	30	35	118	36	36	159	93	72
transporta nelaimes gadījumi	4	-	2	38	7	12	67	44	28
noslīkšana	17	6	8	43	16	12	19	10	8
dūmu, uguns un liesmu iedarbība	15	7	7	6	2	-	4	2	1
vardarbība	3	2	5	2	-	-	19	5	6

Datu avots: Statistisko datu krājums „Bērni Latvijā”.

6. tabula
Bērnu un pusaudžu veselības stāvoklis (procentos)

	Sadalījums veselības grupās											
	1. grupa				2. grupa				3. grupa			
	1995	2000	2004	2005	1995	2000	2004	2005	1995	2000	2004	2005
Apskatīti bērni 3 - 14 gadu vecumā	57,1	55,9	56,7	57,0	37,9	39,7	39,1	38,8	5,0	4,4	4,2	4,2
pirmsskolas vecuma bērni	57,3	56,7	57,7	58,4	39,0	39,7	38,7	37,9	3,7	3,6	3,6	3,7
pirmklasnieki	60,3	57,3	57,2	57,2	35,8	39,0	38,9	38,8	3,9	3,7	3,9	4,0
pārējie skolnieki līdz 14 gadu vecumam	56,6	55,6	56,6	56,6	37,6	39,8	39,3	39,2	5,8	4,6	4,1	4,2
Apskatīti pusaudži 15 - 17 gadu vecumā	58,8	58,3	59,2	59,1	35,2	36,8	36,8	36,9	6,0	4,9	4,0	4,0

Datu avots: Statistisko datu krājums „Bērni Latvijā”.

7. tabula
Abortu skaits nepilngadīgām personām

	Pavisam				tai skaitā pa vecuma grupām							
					līdz 14 gadiem				no 15 līdz 17 gadiem			
	1995	2000	2004	2005	1995	2000	2004	2005	1995	2000	2004	2005
Kopējais abortu skaits	31 324	22 201	18 190	17 338	20	10	14	11	805	585	537	501
tai skaitā mākslīgie	25 933	17 240	13 723	12 785	17	7	12	11	634	470	422	374
Pārtraukta (pārtraukusies) 1. grūtniecība	2 868	2 372	2 250	2 181	20	9	11	9	536	401	402	373

Datu avots: Statistisko datu krājums „Bērni Latvijā”.

8. tabula
Bāriņtiesu (pagasttiesu) darbība

	1998	2003	2004	2005	2006
Nelabvēlīgo ģimeņu skaits	8 697	13 066	9 436	8 712	7 039
tai skaitā uzskaitītas gada laikā	2 814	2 467	1 626	1 363	1 204
Bērnu skaits nelabvēlīgās ģimenēs	19 348	23 665	18 451	17 037	14 071
Personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu atņemtas bērna aprūpes tiesības	1 776	2 154	1 672	1 600	1 563
Bērnu skaits, kuru vecākiem atņemtas bērna aprūpes tiesības	2 544	2 300	1 918	1 943	1 905

Datu avots: Statistisko datu krājums „Bērni Latvijā”.

9. tabula
Noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušo bērnu skaits

Gads	1998	2003	2004	2005
Bērnu skaits	701	1 655	2 126	2 779

Datu avots: Labklājības ministrijas dati

10. tabula**Skolēnu uzrādītās emocionālās, fiziskās un seksuālās vardarbības gadījumu biežums (procentos)**

	Emocionāla vardarbība ģimenē	Fiziska vardarbība ģimenē	Emocionāla un/vai fiziska vardarbība ģimenē	Seksuāla vardarbība ģimenē vai ārpus tās
5.klases skolēni	22	14	25	3
9.klases skolēni	30	15	36	10

Datu avots: Pētījums „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”

11. tabula**Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgi nodarījumi (14-17 gadu vecumā)**

	1995	2003	2004
Kopā, tai skaitā:	2 591	4 255	4 189
Slepkavības, ieskaitot to mēģinājumus	14	11	10
Smagu miesas bojājumu nodarījumi	19	20	18
Izvarošanas, ieskaitot to mēģinājumus	25	10	7
Laupīšanas	69	256	212
Īpašuma zādzības	1 922	2 490	2 413
Huligānisms	137	257	296

Datu avots: Statistisko datu krājums „Bērni Latvijā”.